

Etické problémy hýbají nyní českou společností natolik, že je dobrý důvod být přesvědčen o nezbytnosti tvorby a prosazování profesních kodexů v každém oboru, kde dosud chybějí. Česká muzejní sféra v rámci sdružení AMG a ICOM o nich před časem chvíli diskutovala, potom však zájem opadl a nezasevění by se mohli domnívat, že česká sbírkotvorná sféra žije harmonicky bez jakýchkoliv morálních problémů od zřizovatelů, přes kurátory až po sponzory.

Zasvěcení ale vědí své. Je dobře, že podněty na stránkách našeho bulletinu vedly mnohé pracovníky českých muzeí umění k zajímavým diskusním příspěvkům. Příprava profesního kodexu Rady galerií může pokračovat. V této fázi zveřejňujeme překlad muzejní etické normy mezinárodního sdružení ICOM, který pořídila Dr. K. Tlachová, někdejší předsedkyně české pobočky. Do textu zapracujeme připomínky, které jsme do současné doby obdrželi, stejně jako další, které nám ještě zašlete. Z diskusí je zřejmé, že univerzální podoba kodexu ICOM je vhodná také pro specializovaná muzea umění, neboť i ta se vzhledem k rozmanitosti soudobé tvorby mohou při práci setkat s živými objekty či lidskými pozůstatky. Navíc se však ukazuje, že „svěbytná“ česká morální společenská situace si vyžádá zařazení bodů, které mezinárodní kodex neobsahuje. Možná nás tristní stav naší země přiměje k vypracování textu dokonalejšího, než má ICOM. Tato organizace je však otevřena připomínkám a předpokládá další vývoj své normy. **Po zapracování připomínek bude kodex předložen jednotlivým komorám Rady galerií k projednání, aby se o něm následně mohlo hlasovat.** Domnívám se, že je zbytečné nechávat zásadnější změny textu na poslední chvíli a věřím, že každý, kdo by chtěl ještě svým názorem přispět, učiní tak nyní.

Do bulletinu jsme na rozdíl od jiných čísel zařadili již jen dva delší texty, které mohou nepřímo inspirovat k diskusi o etickém kodexu. Jeden je ryze současný, pochází od slavného dramatika Thomase Bernharda. Divadelní hru „Staří mistři“ ukázkově inscenovalo pražské Divadlo komedie a my ji doporučujeme nejen pro umělecké kvality. Jak naznačuje krátký zveřejněný úryvek, je nabytá myšlenkami, které se dotýkají naší práce. Mnohé nás mohou značně překvapit a možná i zpochybnit samozřejmost s jakou přistupujeme k nekritickému opakování metodologického klišé práce s uměním. Klišé šířícího se průběžně z mezinárodních kulturních center, jimž by někteří z nás chtěli konkurovat, ale nedokáží se přitom zbavit závislého kopírování pracovních metod.

Druhý text sahá naopak do historie a jen potvrzuje, že základní pravdy o umění a člověku zůstávají po staletí stejné.

Tomáš Fassati

MUZEUM, UMĚNÍ A SPOLEČNOST

Vydává Muzeum umění a designu Benešov, Malé náměstí 1, CZ 256 01 Benešov u Prahy
Texty neprošli jazykovou úpravou. Náklad 50 výtisků.

Kontaktní adresa pro zaslání příspěvků

MUZEUM.INSTITUT@IOL.CZ

Profesní etický kodex Mezinárodní rady muzeí (ICOM) byl jednomyslně přijat na 15. valném shromáždění konference ICOM v Buenos Aires v Argentině dne 4. listopadu 1986; jeho změny schválilo 20. valné shromáždění konference ICOM ve španělské Barceloně dne 6. července 2001.

Obsah

1. Úvod

ETIKA INSTITUCÍ

2. Základní principy zřizování muzeí

2.1 Minimální standardy pro muzea

2.2 Statut

2.3 Financování

2.4 Prostory

2.5 Zaměstnanci

2.6 Přátelé muzeí a patronátní organizace

2.7 Výchovně-vzdělávací a společenská úloha muzea

2.8 Veřejná dostupnost

2.9 Expozice, výstavy a další akce

2.10 Vnější zdroje a patronát

2.11 Zisková činnost

2.12 Zákonné povinnosti

3. Akvizice do muzejních sbírek

3.1 Sbírkový

3.2 Akvizice materiálu nezákonného původu

3.3 Terénní výzkum a sběry

3.4 Spolupráce muzeí v oblasti sbírkotvorné činnosti

3.5 Podmíněné akvizice

3.6 Zápůjčky a výpůjčky mezi muzei

3.7 Střet zájmů

4. Vyřazování ze sbírek

4.1 Všeobecný předpoklad trvalosti sbírek

4.2 Oprávnění k vyřazování sbírek a další možnosti

4.3 Zásady a postupy při vyřazování

4.4 Navracení a restituce předmětů kulturní hodnoty

PROFESIONÁLNÍ JEDNÁNÍ

5. Všeobecné principy

5.1 Etické závazky muzejních pracovníků

5.2 Individuální jednání

5.3 Soukromé zájmy

6. Profesionální zodpovědnost za sbírky

6.1 Akvizice sbírkových předmětů

6.2 Péče o sbírky

6.3 Restaurování a konzervace sbírek

6.4 Evidence a dokumentace sbírek

6.5 Péče o živé tvory

6.6 Lidské pozůstatky a předměty sakrálního charakteru

6.7 Soukromé sbírky

7. Profesionální zodpovědnost vůči veřejnosti

- 7.1 Dodržování profesních standardů
- 7.2 Vztahy k veřejnosti
- 7.3 Důvěrnost informací

8. Profesionální zodpovědnost vůči kolegům a profesi

- 8.1 Profesionální zodpovědnost
- 8.2 Profesionální vztahy
- 8.3 Vědecko-výzkumná činnost
- 8.4 Obchodní činnost
- 8.5 Další možné střety zájmů
- 8.6 Ověřování autenticity a znalecké posudky (oceňování)
- 8.7 Jednání odporující etickým zásadám

9. Aplikace Profesionálního etického kodexu muzeí ICOM

- 9.1 Charakter Profesionálního etického kodexu muzeí ICOM
- 9.2 Používání názvu a loga ICOM

GLOSÁŘ

PŘÍLOHA

Definice muzea a odborného muzejního pracovníka

1. Úvod

Profesionální etický kodex muzeí ICOM je prostředkem profesionální samoregulace. Stanoví minimální normy chování a profesionálního jednání, které mohou přiměřeně dodržovat všichni odborní muzejní pracovníci po celém světě. Zároveň také jasně stanoví, co může veřejnost oprávněně očekávat od profesionálního muzejního pracovníka. I když nemůže mít vyšší platnost než zákon, může kodex alespoň zčásti nahradit právní normu tam, kde je státem vydaný zákon nedostatečný nebo se nevztahuje na všechny záležitosti. Etické kodexy stejně jako zákony ovlivňují společenské změny a vývoj praxe v oboru. V muzejnictví je tento vývoj zvláště zřetelný, protože jejich společenský vliv se rozšířil z výhradně odborné sféry do výchovy a vzdělávání, volnočasových aktivit, turistiky a propagace kulturní identity. Nadto došlo v uplynulých dvou desetiletích v některých zemích k hlubokým změnám, při nichž byly veřejné služby převedeny do soukromého a obchodního sektoru a vznikly specializované agentury poskytující služby muzeím. Takové změny mohou negativně ovlivnit vývoj naší profese. Proto by se tento aktualizovaný profesionální etický kodex muzeí ICOM měl stát společným závazkem pro všechny, kdo se zabývají sbírkotvornou činností a interpretací přírodního a kulturního dědictví. Členství v ICOM je zároveň přihlášením se k tomuto kodexu. Etická komise ICOM kriticky posoudila každou část kodexu ve světle současné muzejní praxe a náležitě ji upravila. Kodex zároveň získal méně normativní charakter. Jedná se o první fázi, směřující k důkladnější revizi, jejímž záměrem je stanovit zásady muzejní praxe společně se směrnicemi, jak je naplňovat (v plánu na rok 2004). Současná podoba kodexu by nemohla vzniknout bez plné podpory prezidenta a generálního tajemníka ICOM a bez množství konstruktivních připomínek, které jsme v průběhu ročního přípravného období dostali od jednotlivých výborů a členů ICOM. Hlavní část práce však spočívala na členech Etické komise, která se za tímto účelem třikrát sešla a také se zúčastnila tří elektronických diskusí.

ICOM vydal roku 1970 Etiku akvizic. První plné znění profesionálního etického kodexu vyšlo v roce 1986; jeho současná verze byla jednomyslně schválena 20. valným shromážděním ICOM ve španělské Barceloně dne 6. července 2001. Stejně jako ty předchozí, i tento kodex stanoví globální minimální normy, na jejichž základě mohou odborníci v jednotlivých zemích či oborech vybudovat principy, odpovídající jejich specifickým požadavkům. ICOM hodlá podporovat úsilí o tvorbu národních a specializovaných kodexů a uvítá zaslání jejich znění na adresu: Secretary General of ICOM, Maison de l'UNESCO, 1 rue Miollis, 75732 Paris Cedex 15, France. E-mail: secretariat@icom.org.

Geoffrey Lewis, předseda Etické komise ICOM

Etická komise ICOM na období 2000 – 2003

Předseda: Geoffrey Lewis (Velká Británie)

Členové: Gary Edson (USA); Per Kåks (Švédsko); Byung-mo Kim (Korejská republika); Jean-Yves Marin (Francie); Bernice Murphy (Austrálie); Tereza Scheiner (Brazílie); Shaje'a Tshiluila (Demokratická republika Kongo); Michel Van-Praët (Francie).

ETIKA INSTITUCÍ

Tato část kodexu vychází z předpokladu, že institucí se rozumí muzeum poskytující veřejnou službu, jak je definováno ve Statutu ICOM (viz příloha). Na instituce, které nejsou muzeem, avšak poskytují služby pro muzea, se tato ustanovení rovněž vztahují.

2. Základní principy zřizování muzeí

2.1 Minimální standardy pro muzea

Řídící orgán muzea má morální povinnost udržovat a rozvíjet všechny aspekty muzea, jeho sbírky a služby. Především musí dbát na to, aby všechny svěžené sbírky byly odpovídajícím způsobem uloženy, uchovávány a dokumentovány. Minimální standardy týkající se finančního zabezpečení, prostor, personálního obsazení a služeb mohou být v některých zemích stanoveny zákonem nebo jiným státním předpisem, jinde jsou dány formou „akreditace“, „registrace“ či na základě podobných hodnotících kritérií. Pokud nejsou stanoveny místními orgány, lze je získat od příslušného národního či mezinárodního výboru ICOM nebo přímo ze sekretariátu ICOM.

2.2 Statut

Každé muzeum musí mít psaný statut nebo jiný dokument vymezující jasně jeho právní postavení, koly a charakter stálé neziskové instituce v souladu s příslušnými státními zákony. Řídící orgán musí jasně formulovat a zveřejnit cíle, záměry a koncepci muzea, jakož i kompetence a strukturu řídicího orgánu.

2.3 Financování

Řídící orgán nese plnou finanční odpovědnost za muzeum i za ochranu a péči, kterou je třeba věnovat jeho majetku: sbírkám a jejich dokumentaci, prostorám, zařízením a vybavením, finančním závazkům a pracovníkům. Jeho povinností je stanovit a definovat cíle a politiku instituce a zajistit, aby veškerý potenciál muzea byl efektivně využíván k muzejním účelům. Dále je třeba zajistit pravidelný přísun a dostatek finančních prostředků z veřejných nebo soukromých rozpočtů, aby muzeum mohlo vykonávat a rozvíjet svou činnost. Účetnictví musí být vedeno v souladu s právním řádem dané země a obecně platnými účetními předpisy. Sbírký jsou veřejným majetkem a nelze s nimi nakládat jako s obchodovatelným majetkem.

2.4 Prostory

Řídící orgán má prvořadou povinnost zajistit prostory vhodné z hlediska bezpečnosti a ochrany sbírek. Tyto prostory musí umožňovat muzeu, aby mohlo plnit své základní funkce – sbírkotvorné a vědecko-výzkumné, uchovávání, péče o sbírky, výchovně-vzdělávací a výstavní činnosti. Prostory musí odpovídat všem právním předpisům platným v dané zemi a týkajícím se ochrany zdraví, bezpečnosti a dostupnosti, se zřetelem ke zvláštním potřebám handicapovaných osob. Musí být zavedena odpovídající

stálá ochranná opatření proti krádeži, požáru, záplavám, vandalismu a poškození. Postup v případě mimořádných situací musí být jasně stanoven.

2.5 Zaměstnanci

Povinností řídicího orgánu je zabezpečit, aby muzeum mělo dostatečný počet kvalifikovaných pracovníků pro plnění svých úkolů. Počet zaměstnanců a jejich pozice (dlouhodobý nebo časově omezený pracovní poměr) závisí na velikosti muzea, jeho sbírek a na úkolech, které má muzeum plnit. Je však potřeba nalézt taková řešení, která umožní muzeu zabezpečit péči o sbírky, jejich veřejnou dostupnost, služby návštěvníkům, vědecko-výzkumnou činnost a bezpečnost. Zvláště důležitou povinností řídicího orgánu je jmenování ředitele muzea – je třeba brát v potaz znalosti a zkušenosti, vyžadované pro efektivní vykonávání vedoucí funkce. Ředitel muzea je přímo zodpovědný řídicímu orgánu, jehož jménem vykonává správu sbírek, a má k němu mít přímý přístup. Řídící orgán musí zajistit, že jmenování, funkční a pracovní postup, propouštění nebo přeřazení kteréhokoliv zaměstnance se uskutečňuje výhradně v souladu s platnými právními předpisy a s ohledem na zájmy muzea, jeho cíle a koncepci. I když je tento postup delegován na ředitele nebo jiného člena vedení muzea, je třeba zajistit, že

personální změny budou probíhat profesionálně, v souladu s etikou a že prvořadý důraz bude kladen na zájmy muzea. Odborní muzejní pracovníci musí mít odpovídající univerzitní, technické a odborné vzdělání, které je třeba průběžně dále rozvíjet, aby mohli plnit své zodpovědné úkoly v rámci činnosti muzea a při péči o kulturní dědictví. Řídící orgán musí uznávat a doceňovat nezbytnost dobře připraveného a kvalifikovaného personálu a vytvářet možnosti k dalšímu vzdělávání a rekvalifikaci s cílem udržet kvalifikované a výkonné pracovní síly. **Řídící orgán nesmí nikdy vyžadovat od muzejního pracovníka jednání, jež by se mohlo považovat za odporující zásadám Profesního etického kodexu muzeí ICOM, státní legislativy či jiné národní profesní etické normě.**¹

2.6 Přátelé muzeí a patronátní organizace

Činnost muzeí je závislá na veřejnosti, která podporuje jejich růst a rozvoj. Mnoho muzeí má své společnosti přátel a patronátní organizace. Muzeum je povinno vytvářet příznivé prostředí pro takovou podporu, oceňovat její přínos, podporovat tuto praxi a prosazovat budování harmonických vztahů mezi patronátními organizacemi a zaměstnanci muzea.

2.7 Výchovně-vzdělávací a společenská úloha muzea

Muzeum je institucí sloužící společnosti a jejímu rozvoji a musí tedy být pro veřejnost otevřeno (i když v případě některých úzce specializovaných muzeí je okruh návštěvníků omezen). Jednou ze základních povinností muzea je rozvíjet svoje výchovně-vzdělávací působení a rozšiřovat je na stále širší vrstvy veřejnosti, místní populace nebo specializované skupiny, kterým má sloužit. Mělo by poskytovat veřejnosti možnost, aby se aktivně zapojila do rozvoje muzea a podporovala jeho cíle a činnost. Spolupráce s veřejností je nedílnou součástí naplňování výchovně-vzdělávací role muzea a k jejímu uskutečňování může muzeum zaměstnávat kvalifikované pracovníky.

2.8 Veřejná dostupnost

Expozice a výstavy muzea musí být fyzicky i intelektuálně dostupné veřejnosti po odpovídající denní dobu a v pravidelném čase. Muzeum musí rovněž umožnit veřejnosti v rozumné míře kontakt se svými pracovníky a přístup k nevystaveným sbírkám, a to na základě dojednané schůzky nebo jiné dohody. Muzea jako správci základních hmotných dokladů musí nejvyšší možnou měrou zpřístupňovat své sbírky badatelům. Muzea musí poskytnout volný přístup k požadovaným informacím o sbírkách, s výjimkou nutných omezení z důvodů utajení nebo bezpečnosti (viz 7.3).

2.9 Expozice, výstavy a další akce

Prvořadým úkolem muzea je uchovávat pro budoucnost své sbírky a využívat je k získávání a šíření poznatků prostřednictvím vědecko-výzkumné práce a výchovně-vzdělávací činnosti, expozic, krátkodobých výstav a dalších akcí. Tyto činnosti musí být v souladu se stanovenou koncepcí a výchovně-vzdělávacími cíli muzea a nesmí ohrožovat ani kvalitu sbírek ani úroveň péče o ně. Muzea si musí být vědoma, že vystavování materiálu bez uvedení jeho původu může být považováno za obcházení zákazu nezákonného obchodu s předměty kulturní hodnoty. Muzeum musí usilovat o to, aby veškeré informace, které různými způsoby zveřejňuje, byly přesné, pravdivé, objektivní a vědecky podložené.

2.10 Vnější zdroje a patronát

Muzeum může vyhledávat a přijímat finanční či jinou podporu z podnikatelské či soukromé sféry. Vztahy mezi muzeem a poskytovatelem této podpory musí však být jasně definovány a vymezeny. Je velmi důležité zajistit, aby tyto vztahy v žádném případě nenarušovaly principy a poslání muzea ani případné zájmy sociálních skupin, spojovaných s akcí, která je tímto způsobem financována.

2.11 Zisková činnost

Mnohá muzea poskytují svým návštěvníkům služby typu muzejní prodejny či restaurace/občerstvení, které mají charakter ziskové činnosti. Možnosti ziskové činnosti jsou v některých případech rozšířeny o spolupráci komerčního či reklamního charakteru. Z těchto důvodů by měl řídicí orgán jasně defino-

¹ V českých podmínkách je v malém procentu aktuální např. neetické zasahování do výstavního nebo akvizičního programu.

vat principy ziskových aktivit vůči případnému využívání sbírek a koncepci muzea – ty by v žádném případě neměly narušovat kvalitu péče o sbírky či instituci jako takovou. Tyto principy by měly jasně odlišit hlavní, odbornou činnost muzea a ziskové aktivity. Získávání finančních zdrojů má být pro muzeum výhodné, musí však zároveň zůstat v souladu s jeho postavením neziskové instituce. Všechny aktivity výše zmíněného charakteru je třeba koncipovat a provádět tak, aby napomáhaly poznání muzea a jeho sbírek. Tam, kde se do ziskové činnosti zapojují dobrovolnické či komerční organizace, je třeba přesně vymezit jejich vztahy vůči muzeu a přesně zformulovat podstatu této činnosti v celkovém kontextu muzea. Reklama i výrobky s tím spojené musí odpovídat platným standardům. Pokud se z jakéhokoliv důvodu vyrábějí repliky, reprodukce nebo kopie sbírkových předmětů, musí respektovat integritu originálu a musí být trvale označeny jako faksimile. Všechny předměty, které jsou v prodeji, musí odpovídat všem státním a místním právním předpisům.

2.12 Zákonné povinnosti

Každý řídicí orgán je povinen zajistit, aby muzeum plnilo všechny své zákonné povinnosti, ať se jedná o státní legislativu, regionální nebo místní vyhlášky a nařízení, o mezinárodní právo nebo smluvní povinnosti. Také řídicí orgán musí dodržovat všechny právní závazky a podmínky, jakkoliv se vztahují k muzeu, jeho sbírkovým fondům a činnosti.

3. Akvizice muzejních sbírek

3.1 Sbírkky

Vedení muzea musí vypracovat a písemně zveřejnit svou sbírkotvornou koncepci. Tato koncepce musí obsahovat základní body v oblasti péče o stávající veřejné sbírky muzea a jejich využití. Musí jasně vymezit oblasti rozvoje sbírkotvorné činnosti a stanovit směrnice pro trvalé uchování sbírek. Koncepce by zároveň měla obsahovat instrukce, týkající se podmíněných akvizic (viz 3.5), a omezující pravidla pro akvizice materiálů, jež nelze patřičným způsobem katalogizovat, konzervovat, uložit v depozitáři nebo vystavovat. Sbírkotvornou koncepci je třeba alespoň jednou za pět let revidovat a aktualizovat. Předměty nabyté do muzejních sbírek musí být v souladu s cíli stanovenými ve sbírkotvorné koncepci. Musí být vybírány s důrazem na trvalé uchování a nikoli s výhledem na možné vyřazení. Akvizice předmětů nebo exemplářů, které se vymykají z rámce stanovené sbírkotvorné koncepce, lze provádět jen ve výjimečných případech a pouze po důkladném zvážení ze strany řídicího orgánu, který přihlédne ke stanovisku odborníků, k významu uvedených předmětů či exemplářů, k národnímu či jinému kulturnímu nebo přírodnímu dědictví a ke specifickým zájmům jiných muzeí. Ani za těchto okolností by však nemělo docházet k akvizicím sbírkových předmětů nejasného původu. Nové akvizice a informace o nich je nutno pravidelně a systematicky zveřejňovat.

3.2 Akvizice materiálu nezákonného původu

Nezákonný obchod se sbírkovými předměty a vzorky napomáhá devastaci historických nalezišť, místních etnických kultur a biologických lokalit, podporuje krádeže na národní i mezinárodní úrovni. Zvyšuje riziko pro ohrožené druhy flóry a fauny, což je porušením Konvence OSN o biologické diversitě (1992) a je v rozporu s povědomím o národním a mezinárodním dědictví. Muzea si musí být vědoma vazeb mezi trhem a ničením lidského a přírodního prostředí, ztrátou informační hodnoty často destruktivním vytržením předmětu z jeho přirozených souvislostí pro komerční účely a musí vědět, že podpora takového obchodu – ať přímá či nepřímá – výrazně odporuje etickým zásadám. Muzeum nesmí získat žádný předmět koupí, darem, zápůjčkou, dědictvím nebo výměnou, aniž by řídicí orgán i odpovědný pracovník muzea měli jistotu, že o vlastnictví daného předmětu lze získat řádný doklad. Zvláště je třeba se ubezpečit, že předmět nebyl nezákonně získán nebo vyvezen ze země svého původu nebo ze země tranzitní, kde mohl mít legálního vlastníka (včetně země, ve které se muzeum nachází). Než se rozhodne o akvizici předmětu, je třeba věnovat náležitou péči doložení celkové historie předmětu – počínaje jeho objevením či vyrobením. I při dodržení všech výše uvedených zásad muzeum v žádném případě nesmí zařadit do svých sbírek takové předměty, u nichž má řídicí orgán nebo příslušný zodpovědný pracovník důvodné podezření, že při jejich získání došlo k nepovolenému, nevědeckému či úmyslnému ničení nebo poškození historických památek, archeologických nebo geologických nalezišť nebo přírodních lokalit, případně že nálezy nebyly náležitě ohlášeny majiteli či uživateli pozemku nebo příslušným správním či státním úřadům. Muzeum nesmí přímo ani nepřímo získávat do svých sbírek ani biologický nebo geologický materiál, který byl nasbírán, prodán nebo byl předmětem jiného převodu v rozporu s místními, regionálními, státními a mezinárodními zákony a konvencemi o ochraně přírody a péči o přírodní dědictví platnými v zemi, kde se muzeum nachází nebo v jiné zemi. K profes-

nímu střetu dochází v případě, že předmět, který je pro muzeum velice žádoucí akvizicí, nemá doložený původ. I zde je však třeba při zvažování akvizice považovat za nejdůležitější skutečnost, zda je možno doložit oprávněnost nabytí předmětu. Jen ve velmi výjimečných případech může totiž předmět bez doloženého původu tak významným způsobem přispívat k rozšíření poznání, že je ve veřejném zájmu jej uchovat. Takový objev zřejmě bude mít mezinárodní význam a měli by o něm rozhodnout odborníci z příslušného oboru. Jejich rozhodnutí by nemělo zvýhodňovat žádný stát či instituci, mělo by přihlížet k zájmům oboru a mělo by být jasně formulováno.

3.3 Terénní výzkum a sběry

Muzea musí hrát vůdčí roli v úsilí o zastavení ničení světových přírodních zdrojů, archeologických, etnografických, historických lokalit a uměleckých statků. Každé muzeum si musí stanovit koncepci, která mu umožní vyvíjet sbírkotvornou činnost v souladu s národní a mezinárodní legislativou a platnými úmluvami, a dbát na to, aby jeho přístup odpovídal duchu a intencím národních a mezinárodních snah o ochranu a zhodnocení kulturního dědictví. Terénní výzkumy, sběry a vykopávky lze vykonávat jen v souladu se zákony a předpisy hostitelské země. Plánování terénních prací a sběrů musí předcházet průzkum, jeho zveřejnění a konzultace jak s příslušnými úřady, tak se zainteresovanými muzei či akademickými institucemi v zemi nebo v oblasti zamýšleného výzkumu. Cílem těchto konzultací je zajistit legálnost a oprávněnost plánované činnosti z akademického i vědeckého hlediska; měly by obsahovat i dohodu, jak budou získané informace a výsledky výzkumu zpřístupněny příslušným orgánům v hostitelské zemi. Veškeré práce v terénu se musí provádět tak, aby všichni zúčastnění jednali při získávání předmětů a údajů odpovědně a v souladu se zákonem a bojovali všemi prostředky proti neetickým, nelegálním a destruktivním praktikám. Tam, kde se práce v terénu týká žijící komunity nebo jejího dědictví, by se akvizice měly uskutečňovat výhradně na základě vzájemného souhlasu s poučením o všech okolnostech, aby nedocházelo ke zneužití neznalosti původního vlastníka nebo místního informátora. Přání a vůle příslušné komunity jsou vždy prvořadá a je třeba udělat vše, aby byla respektována.

3.4 Spolupráce muzeí v oblasti sbírkotvorné činnosti

Každé muzeum si musí uvědomit a přijmout nutnost spolupráce a konzultací mezi muzei, jejichž záměry a koncepce sbírkotvorné činnosti jsou podobné. Mělo by vyhledávat konzultace i s ostatními institucemi, kde by mohlo dojít ke střetu zájmů jednak v případě akvizic, jednak při definování zaměření činnosti a specializace. Muzea musí navzájem respektovat hranice svých sběrných oblastí a zaměření.

3.5 Podmíněné akvizice

Muzeum přijímá jen takové dary, odkazy a zápůjčky, které odpovídají jeho sbírkotvorné a výstavní koncepci. Nabídky spojené s konkrétně vymezenými podmínkami je třeba odmítnout, pokud se navrhané podmínky jeví jako neslučitelné s dlouhodobými zájmy muzea a jeho návštěvníků.

3.6 Zápůjčky a výpůjčky mezi muzei

Výpůjčky a zápůjčky sbírkových předmětů i celých výstav mohou hrát důležitou roli při zvyšování kvality a atraktivity muzea i jeho služeb. Muzeum jako dočasný správce zapůjčených předmětů musí věnovat náležitou péči jejich ochraně a zajistit jejich neprodlené vrácení po ukončení těchto aktivit. Totéž platí pro materiál, jenž zůstává v muzeu na odborné posouzení či na eventuální zařazení do sbírek. Musí existovat jasně formulované směrnice pro veškerý materiál, dočasně uložený v muzeu. Zápůjčky bez jasně doloženého původu nelze přijímat ani vystavovat (viz 3.1 – 3.3); totéž platí pro zápůjčky, jejichž výchovně-vzdělávací, vědecký nebo akademický smysl je pochybný či neodpovídá cílům muzea (viz. 3.4 – 3.5). Muzeum si musí zachovat výlučné právo na užití zapůjčeného materiálu a na jeho interpretaci, jež má být v souladu s nároky kladenými na sbírky a expozice (viz 2.9). Nelze dopustit střet zájmů (viz 3.7), obzvláště v případech, kdy zapůjčitel zároveň financuje výstavu (viz 2.10) nebo je v jiném vztahu k muzeu, kde se výstava koná. Předměty z muzejních sbírek by se měly zapůjčovat výhradně k vědeckým, výzkumným nebo výchovně-vzdělávacím účelům. Nesmějí se zapůjčovat soukromým osobám.

3.7 Střet zájmů

Koncepce sbírkotvorné činnosti nebo interní předpisy muzea musí obsahovat ustanovení zajišťující, aby se žádná osoba, podílející se na řízení muzea a jeho koncepci, jako např. člen správní rady, zástupce řídicího orgánu nebo zaměstnanec muzea, nedostala do konfliktu s muzeem při získávání předmětů a nezneužívala důležitých informací získaných z titulu své funkce. V případě střetu zájmů mezi potřebami jednotlivce a muzea musí zájmy muzea dostat přednost. Muzeum musí rovněž pečlivě zvažovat každou nabídku, ať už formou prodeje nebo daru s odpisem z daní, ze strany zástupců řídicího orgánu, zaměstnanců muzea, rodinných příslušníků nebo blízkých spolupracovníků těchto osob.

4. Vyřazování ze sbírek

4.1 Všeobecný předpoklad trvalosti sbírek

Klíčovou úlohou takřka všech typů muzeí je získávání předmětů a jejich uchování pro budoucí generace. V důsledku toho musí vždy existovat opatření, bránící vyřazování sbírkových předmětů z evidence muzea. Každé vyřazení, ať už formou daru, výměny, prodeje nebo znehodnocení, vyžaduje hloubkové odborné posouzení vypracované kurátorem, na jehož základě a po vyjádření právníků jej řídicí orgán teprve může schválit. Zvláštní důvody mohou nastat v případě některých speciálních institucí, jako jsou „živá“ či „funkční“ muzea nebo některá školní a didaktická muzea. V muzeích a jiných institucích vystavujících živé exponáty, například v botanických a zoologických zahradách a akváriích, může nastat situace, kdy je alespoň část sbírek nutno považovat za nahraditelné a obnovitelné. Jindy zase může dojít ke zničení části předmětu vlivem destruktivních analytických metod, realizovaných s cílem získat nové poznatky. Zde platí jasný etický požadavek, že činnost instituce nesmí ohrožovat dlouhodobé zachování studovaných, vystavovaných nebo používaných exponátů. Podrobný záznam o každé podobné činnosti se musí stát trvalou součástí sbírkové evidence daného předmětu.

4.2 Oprávnění k vyřazování sbírek a další možnosti

Zákony, týkající se ochrany a uchování muzejních sbírek, a oprávnění muzeí disponovat se svými sbírkovými předměty se velmi liší od jednoho muzea k druhému. V některých institucích není dovoleno žádné vyřazování kromě těch případů, kdy došlo k vážnému poškození sbírkových předmětů přírodními procesy nebo fyzickým zničením. Jinde nemají žádná výslovná omezení pro vyřazování sbírkových předmětů. Má-li muzeum oprávnění k vyřazování, nebo spravuje-li předměty splňující podmínky pro vyřazení, je třeba tyto předpisy a postupy důsledně dodržovat. I tam, kde muzeum má oprávnění k vyřazování sbírkových předmětů, nemusí mít ještě úplnou volnost vyřazovat předměty, které získalo např. díky finanční podpoře z mimomuzejních zdrojů (veřejné nebo soukromé granty, dary od společnosti přátel muzea nebo od soukromých mecenášů). Každé takové vyřazení ze sbírek je podmíněno souhlasem všech stran, které přispěly k získání předmětu. Podléhala-li původní akvizice stanoveným restrikcím, musí být tyto respektovány, pokud se jasně neprokáže, že je to nemožné nebo že to výslovně poškozuje zájmy instituce. I v takovém případě však může muzeum konat bez omezení jen v rámci příslušných právních předpisů.

4.3 Zásady a postupy při vyřazování

Má-li muzeum pravomoc vyřazovat předměty ze svých sbírek, rozhodnutí o prodeji nebo jiném způsobu vyřazení materiálu ze sbírek může padnout teprve po pečlivém zvážení všech okolností (viz 4.1). Tento materiál musí být nejprve nabídnut formou výměny, daru nebo odprodeje jiným muzeím; teprve poté může být zařazen do veřejné dražby nebo nabízen jiným způsobem. Rozhodnutí vyřadit sbírkový předmět buď výměnou, prodejem nebo znehodnocením spadá do kompetence řídicího orgánu muzea, který postupuje v součinnosti s ředitelem a kurátorem příslušné sbírky. Způsob vyřazení ze sbírky by měl respektovat etické a právní normy muzea, charakter jeho sbírek (jejich obnovitelnost či neobnovitelnost) a společenskou zodpovědnost muzea při správě sbírkového fondu. O všech těchto rozhodnutích i o předmětech, na které se vztahovaly, musí být vedeny a uchovány podrobné záznamy; pokud je to možné, je třeba učinit opatření k uchování a převodu této dokumentace, včetně fotografií a jiných médií. Muzejní pracovníci, zástupci řídicího orgánu nebo jejich rodinní příslušníci či blízcí spolupracovníci nejsou za žádných okolností oprávněni kupovat předměty vyřazené z muzejních sbírek. Stejně tak žádná z těchto osob si nikdy a žádným způsobem nesmí přisvojit předměty pocházející z muzejních sbírek – ani na přechodnou dobu – do své osobní sbírky či pro vlastní potřebu. Finanční a jiné prostředky získané vyřazením a prodejem předmětů z muzejních sbírek musí být využity výhradně ku prospěchu sbírky, obvykle na získání nových akvizic do příslušné sbírky.

4.4 Navracení a restituce předmětů kulturní hodnoty

Principy, podle nichž musí muzea postupovat při navracení a restitucích kulturních statků, stanoví Konvence UNESCO o způsobech zamezení nezákonnému dovozu, vývozu a transferu vlastnictví předmětů kulturní hodnoty (1970) a Konvence UNIDROIT o uloupených a nezákonně vyvážených předmětech kulturní hodnoty (1995). Pokud země původu nebo její obyvatelé vyžadují navracení předmětu, který byl prokazatelně vyvezen nebo jinak přemístěn v rozporu se zásadami stanovenými v těchto konvencích, a jestliže se prokáže, že tento předmět je součástí jejího kulturního nebo přírodního dědictví, pak dotyčné muzeum musí – pokud mu to zákony umožňují – podniknout bezodkladně a se vši zodpovědností kroky směřující k jeho navrácení. V případě žádostí o navracení předmětů kulturní hodnoty do země jejich původu musí být muzea připravena iniciovat otevřený dialog založený na vědeckých a odborných principech (spíše než postupovat po politické nebo úřední linii). Je také třeba zabývat se možnostmi bilaterální nebo multilaterální spolupráce, jež by pomohla muzeím v zemích, které přišly o podstatnou část svého kulturního nebo přírodního dědictví. Muzea musí rovněž plně respektovat ustanovení Konvence o ochraně kulturních statků v případě ozbrojeného konfliktu (Haagská konvence, První protokol 1954 a Druhý protokol 1999) a na jejich základě se zdržet nákupu a jakéhokoli získávání předmětů kulturní hodnoty pocházejících z okupovaných zemí.

PROFESIONÁLNÍ JEDNÁNÍ

V této části se předpokládá, že odborní muzejní pracovníci jsou zaměstnanci muzea. Tyto zásady platí rovněž v případě, kdy jednotlivec poskytuje služby muzeu přímo nebo prostřednictvím specializované agentury.

5. Všeobecné principy

5.1 Etické závazky muzejních pracovníků

Být zaměstnancem muzea, financovaného buď z veřejných nebo soukromých zdrojů, je závazek vůči veřejnosti a nese to s sebou velkou zodpovědnost. Zaměstnanci muzea musí proto při všech svých činnostech jednat čestně, přísně dodržovat etické zásady a zachovávat nejvyšší stupeň objektivity. Muzejní pracovník se musí řídit dvěma hlavními zásadami: Za prvé, muzea reprezentují závazek vůči veřejnosti a jejich význam pro společnost je přímo úměrný kvalitě poskytovaných služeb. Za druhé, intelektuální schopnosti a odborné znalosti samy o sobě nestačí a musí být podmíněny vysokou úrovní etického jednání. Ředitel a ostatní muzejní pracovníci jsou vázáni k muzeu, kde pracují, profesionálně a akademickou loajalitou a jsou vždy povinni jednat v intencích koncepce muzea. Musí se řídit zásadami Profesního etického kodexu muzeí ICOM a měli by také znát další kodexy či koncepční dokumenty vztahující se k muzejní práci. V případě nutnosti musí ředitel (nebo pověřený vedoucí pracovník muzea) upozornit řídicí orgán muzea, aby jednal v souladu s těmito zásadami.

5.2 Individuální jednání

Loajalita ke kolegům a k zaměstnavateli – muzeu – je důležitým profesionálním závazkem a musí být založena na věrnosti základním etickým principům vztahujícím se k profesi jako takové. Uchazeči o určitou funkci v muzeu musí otevřeně a pravdivě poskytnout všechny informace, které mohou mít vliv na posuzování jejich žádosti; jsou-li přijati, musí přistoupit na to, že práce v muzeu je zpravidla povoláním na plný úvazek. I když pracovní smlouva nezakazuje vedlejší zaměstnání nebo obchodní zájmy, ředitel ani vedoucí pracovníci nesmí přijmout jiné placené zaměstnání nebo zakázku mimo muzeum, pokud by mohlo dojít ke střetu zájmů. Při přijímání jakýchkoli placených nebo neplacených funkcí musí muzejní pracovníci dbát zásad osobní i institucionální etiky a nezpronevřovat se jim.

5.3 Soukromé zájmy

Zatímco příslušníci jiných profesí mají právo na určitou míru osobní nezávislosti, muzejní pracovníci si musí uvědomovat, že žádný soukromý, obchodní nebo odborný zájem nelze zcela oddělit od zájmu muzea nebo jiné formální vazby, kterou vůči muzeu mají – a to navzdory všem možným opatřením a výhradám. Veškerá činnost jednotlivce, která s muzeem jakkoliv souvisí, může mít vliv na instituci nebo jí být přisuzována. Muzejní pracovník musí tedy dbát nejen na svou skutečnou motivaci a osobní zájmy, ale i na to, jak může být jeho činnost interpretována vnějšími pozorovateli. Zaměstnanci muzea

a jiné jim blízké osoby nesmí přijímat dárky, pozornosti, půjčky nebo jiné osobní výhody, nabízené v souvislosti s jejich působením v muzeu (viz 8.5). Profesionální zdvořilost může příležitostně zahrnovat i předávání a přijímání dáreků. Tyto vzájemné pozornosti se musí vždy odehrávat ve jménu instituce, nikoliv jménem jednotlivce.

6. Profesionální zodpovědnost za sbírky

6.1 Akvizice sbírkových předmětů

Ředitel a odborní pracovníci musí vždy podniknout všechny možné kroky k zajištění toho, aby řídicí orgán muzea vydal písemnou koncepci sbírkotvorné činnosti, která pak bude v pravidelných intervalech revidována a upravována. Tato koncepce, oficiálně schválená a kontrolovaná řídicím orgánem, tvoří základ pro veškeré rozhodování a odborná doporučení týkající se akvizic.

6.2 Péče o sbírky

Zajistit péči o sbírky je prvořadou profesionální povinností, a proto je důležité zajistit, aby všechny předměty, které byly dočasně nebo trvale přijaty do muzea, byly odpovídajícím způsobem a rozsahem zdokumentovány, aby byl znám jejich původ, identifikace, stav a zásahy na nich provedené. Všechny předměty přijaté do muzea musí být řádně uchovávané, chráněny a udržovány, přičemž je třeba brát ohled i na zvláštní režim materiálu, vztahujícímu se k žijícím společenstvím. Velkou pozornost je třeba věnovat co nejlepšímu zajištění bezpečnosti, tj. ochraně sbírek proti přírodním a člověkem způsobeným katastrofám, bezpečnostním opatřením proti krádežím ve výstavních prostorách, v pracovních nebo depozitářích, proti poškození při manipulaci se sbírkovými předměty a proti poškození nebo krádeži při přepravě. Tam, kde se místní nebo státní orgány rozhodly využívat služeb komerčních pojišťoven, musí muzejní pracovníci zajistit, aby krytí rizik bylo adekvátní, zvláště pokud se týká předmětů převážených, vypůjčených nebo předmětů, které sice muzeu nepatří, ale za něž v dané chvíli zodpovídá. Muzejní pracovníci nesmí pověřovat péči o sbírkové předměty, zejména důležitými kurátorskými, konzervátorskými nebo jinými odbornými činnostmi osoby, které nemají odpovídající znalosti a praxi, nebo nepracují pod dostatečným dozorem. Samozřejmou povinností je konzultovat s odborníky v muzeu i mimo ně v případě, že úroveň odborných znalostí pracovníka muzea nedostačuje pro zajištění odpovídající péče o svěřené sbírky.

6.3 Restaurování a konzervace sbírek

Jednou ze základních etických povinností každého muzejního pracovníka je zajišťovat odpovídající restaurátorskou a konzervátorskou péči sbírkám i jednotlivým předmětům, za něž má jeho zaměstnavatelská instituce odpovědnost, a tak se zasadit o to, aby sbírky byly v největším možném rozsahu zachovány pro příští generace v optimálním stavu, s přihlédnutím k současnému stupni vědomostí a finančním možnostem. Základním předpokladem při práci konzervátora a restaurátora je rozpoznat kulturní a fyzickou integritu a autenticitu předmětu či sbírky a respektovat ji. U sakrálních předmětů jde také o úctu k tradicím a kultuře komunity, která je používala (viz 6.6). Proto je velmi důležité zpracovat ke každému předmětu odpovídající dokumentaci, zahrnující jeho stav, rozbor složení, záznam o stavu a popis poškození. Muzejní pracovníci zabývající se péčí o sbírky zodpovídají za vytvoření a dlouhodobé zajištění ochranného prostředí pro sbírky, ať už uložené v depozitářích, vystavené nebo při transportu. Tato preventivní konzervace je důležitým prvkem v rizikovém managementu muzea. Stav sbírkového předmětu si v některých případech může vyžádat aktivní konzervaci a práci kvalifikovaného konzervátora nebo restaurátora. Může jít o restaurování či konzervátorský zásah, hlavním cílem však musí být stabilizace sbírkového předmětu. V zoologických zahradách a akváriích mohou být součástí konzervátorské praxe prvky environmentálního chování a jeho zkvalitnění. Všechny konzervátorské a restaurátorské postupy musí být zdokumentovány a reversibilní, všechny přidané materiály a fyzické či genetické modifikace musí být jasně rozpoznatelné od původního předmětu či exempláře.

6.4 Evidence a dokumentace sbírek

Vedení evidence a dokumentace sbírek podle příslušných norem je důležitou součástí muzejní práce. Zvláště důležité je, aby evidence sbírek obsahovala úplný popis všech předmětů, údaje o jejich původu a o podmínkách jejich nabytí do muzea. Údaje o každém sbírkovém předmětu je třeba uchovávat a doplňovat, pokud je tento předmět součástí sbírkového fondu muzea. Tyto údaje se musí uchovávat na bezpečném místě a musí být doplněny vyhledávacím systémem, umožňujícím snadnou dostupnost pracovníkům muzea i ostatním oprávněným uživatelům (viz 2.7). Pokud jsou údaje o sbírkách zveřej-

něny na internetu nebo prostřednictvím jiného média, je třeba věnovat zvláštní pozornost ochraně citlivých osobních nebo souvisejících údajů či jiných důvěrných informací.

6.5 Péče o živé tvory

Pokud muzea a příbuzné instituce chovají pro výstavní a výzkumné účely živá zvířata, musí být jejich zdraví a zajištění odpovídajících životních podmínek prvořadou etickou povinností. Je nezbytné, aby chovaná zvířata absolvovala pravidelné veterinární prohlídky a aby jejich životní podmínky pravidelně kontroloval veterinární lékař nebo osoba s příslušnou kvalifikací. Muzeum musí vypracovat bezpečnostní předpisy pro zaměstnance i návštěvníky, které musí být schváleny odborníkem – veterinářem, a zajistit jejich dodržování.

6.6 Lidské pozůstatky a předměty sakrálního charakteru

Sbírky obsahující lidské pozůstatky nebo materiál sakrálního charakteru musí být uloženy bezpečně, s náležitou úctou a pečlivě opatrovány jako archivní sbírky ve vědeckých institucích. V oprávněných případech musí být na vyžádání zpřístupněny k badatelským účelům. Výzkum tohoto materiálu, jeho uložení, péče o něj i jeho užití (vystavování, výroba kopií a publikování) musí probíhat tak, aby to odpovídalo nejen profesionálním standardům, ale i společenskému zájmu a přesvědčení etnických nebo náboženských komunit, z nichž tyto předměty pocházejí. Je-li citlivý materiál prezentován na výkladových výstavách, musí se tak dít s velkou mírou taktu a s úctou k lidské důstojnosti ve všech jejich podobách. Požadavky na odstranění lidských pozůstatků nebo předmětů sakrálního charakteru z veřejně přístupných výstav je třeba řešit neprodleně, citlivě a ohleduplně. Podobně je třeba řešit i požadavky na navrácení tohoto materiálu. Postup při vybavování těchto žádostí má mít muzeum jasně stanoven (viz 4.4).

6.7 Soukromé sbírky

Akvizice, sběratelství a vlastnictví sbírkových předmětů v soukromé sbírce v majetku muzejního pracovníka nemusí být samo o sobě v rozporu s etikou; lze to považovat za užitečný způsob rozšiřování odborných znalostí a rozhledu. Nesmí však docházet ke střetu zájmů mezi muzejním pracovníkem a muzeem ani při akvizici sbírkových předmětů ani při žádné jiné osobní sběratelské činnosti. V některých zemích a v řadě jednotlivých muzeí není muzejním pracovníkům povoleno mít soukromé sbírky – toto nařízení je potom nutno respektovat. Tam, kde takové restrikce neexistují, musí muzejní pracovník vlastnící soukromou sbírku předložit řídicímu orgánu na vyžádání popis této sbírky a sběratelský plán. Zároveň musí řídicí orgán s muzejním pracovníkem uzavřít dohodu ve věci této sbírky a striktně ji dodržovat (viz 8.4).

7. Profesionální zodpovědnost vůči veřejnosti

7.1 Dodržování profesních standardů

Muzejní pracovníci musí dodržovat stanovené standardy a právní předpisy, zachovávat čest a dobré jméno své profese. Musí chránit veřejnost před nezákonným nebo neetickým jednáním a využít každé příležitosti, jak ji informovat a seznamovat se svými profesionálními cíli, záměry a úsilím tak, aby se posílilo všeobecné povědomí o společenském přínosu muzeí.

7.2 Vztahy k veřejnosti

Muzejní pracovníci musí ve vztahu k veřejnosti vždy vystupovat ochotně a zdvořile, musí rychle reagovat na veškerou korespondenci a žádosti o informace. I když musí zachovávat důvěrnost informací, jsou povinni dát své odborné znalosti k dispozici veřejnosti i odborníkům a umožnit kontrolovaný, avšak neomezený přístup k požadovanému materiálu či dokumentaci, kterou mají ve své péči, i když se jedná o jejich soukromý výzkum nebo zvláštní oblast zájmu.

7.3 Důvěrnost informací

Muzejní pracovníci musí chránit všechny důvěrné informace, týkající se původu materiálu, který muzeum vlastní nebo který mu byl zapůjčen (viz 3.6), informace o bezpečnostním systému muzea, o zajištění bezpečnosti soukromých sbírek nebo všech míst, která navštěvují v souvislosti s plněním svých pracovních povinností (viz 2.8). Profesionální mlčenlivost je třeba rovněž zachovávat v případě,

že předmět je přinesen do muzea k určení. Tam, kde takto získané informace přispívají k obecnému rozšíření poznatků, je třeba uvědomit vlastníka, že je žádoucí je zveřejnit (viz 8.3). Bez výslovného souhlasu majitele však nelze údaje o předmětu sdělovat žádné jiné instituci ani jednotlivci. Požadavek důvěrnosti se nevztahuje na zákonnou povinnost informovat policii nebo jiné příslušné orgány při vyšetřování týkajícím se kradeného, nezákonně získaného nebo převáženého majetku.

8. Profesionální zodpovědnost vůči kolegům a profesi

8.1 Profesionální zodpovědnost

Muzejní pracovníci jsou povinni sledovat cíle, záměry a postupy své zaměstnavatelské instituce a přijímat její rozhodnutí. Mohou podávat řádné námitky proti návrhům nebo praktikám, které by mohly být škodlivé pro muzeum, pro muzea obecně, pro profesi jako takovou nebo které jsou v rozporu s profesionální etikou. Tyto názorové rozdíly je třeba vyjadřovat objektivně.

8.2 Profesionální vztahy

Muzejní pracovníci jsou povinni předávat své vědomosti a zkušenosti svým kolegům, badatelům a studentům příslušných oborů. Měli by si vážit těch, od kterých se učili, a bez nároku na svůj osobní prospěch dále odevzdávat své poznatky a zkušenosti, které mohou být užitečné ostatním. Vzdělávání muzejních pracovníků ve specializovaných činnostech nutných pro muzejní práci je pro rozvoj profese neobyčejně důležité. Tam, kde je to třeba, musí každý svým dílem zodpovědně přispět k odbornému vzdělávání svých kolegů. Muzejní pracovníci, pověřeni vedením mladých zaměstnanců, stážistů, studentů a asistentů, absolvujících některou z formálních či neformálních forem odborného vzdělávání, jim musí nezištně předávat své zkušenosti a znalosti a jednat s nimi s vážností a respektem, obvyklým mezi příslušníky muzejní profese. Rozvoj prospěšné dobrovolné činnosti rovněž závisí na dobrých vztazích mezi muzejními pracovníky a dobrovolníky. Zaměstnanci muzea se musí dobrovolníkům věnovat a budovat konstruktivní a harmonické pracovní prostředí. Dobrovolní spolupracovníci mají znát tento kodex a řídit se jím při své činnosti v muzeu i jinde (viz 2.6). Muzejní pracovníci vstupují do pracovních vztahů s mnoha dalšími lidmi – odbornými pracovníky i dobrovolníky – v muzeu, kde pracují, i mimo ně. V těchto vztazích musí vystupovat zdvořile, poctivě a být schopní pohotově poskytovat ostatním vysoce kvalitní odborné služby.

8.3 Vědecko-výzkumná činnost

Vědecko-výzkumnou činnost, směřující ke stanovení původu sbírkových předmětů, jejich interpretaci, publikaci a dalším náležitým cílům, je třeba podporovat. Úroveň vědecko-výzkumné práce v jednotlivých muzeích je sice odlišná, vždy by se však měla vázat ke koncepčním záměrům příslušné instituce a respektovat platné právní, etické a akademické postupy, včetně podmínek státní a mezinárodní legislativy o autorských právech. Citace pramenů ve všech formách (publikace, předaná informace, ústní sdělení, popis či jakýkoli jiný tradiční či moderní prostředek komunikace) je etickou povinností. Výsledky výzkumu je třeba zveřejňovat, aby byly k dispozici odborníkům i veřejnosti. Přípravují-li zaměstnanci muzea materiál k prezentaci nebo dokumentují-li terénní výzkum v rámci svých pracovních povinností, zůstávají veškerá práva k tomuto dílu muzeu, pokud není výslovně sjednána jiná dohoda.

8.4 Obchodní činnost

Žádný muzejní pracovník se nesmí přímo ani nepřímo podílet na jakémkoliv obchodování (nákup nebo prodej za účelem zisku) s přírodním a kulturním dědictvím. Obchodní činnost, vykonávaná zaměstnanci muzea, může působit vážné problémy i tehdy, kdy nehrozí nebezpečí přímého konfliktu zájmů se zaměstnavatelskou institucí, a proto není povolena (viz čl. 7(5) Statutu ICOM).

8.5 Další možné střety zájmů

Všeobecně platí, že muzejní pracovníci nesmí vykonávat žádné činnosti, které by mohly být vykládány jako střet zájmů. Vzhledem ke svým znalostem, zkušenostem a kontaktům dostávají odborní muzejní pracovníci často nabídky k provozování poradenské či konzultační služby, výuky, psaní a vystupování v médiích nebo požadavky na znalecké ohodnocení předmětů z titulu soukromé osoby. I tam, kde to právní předpisy i podmínky pracovní smlouvy umožňují, mohou se kolegům, zaměstnavateli nebo veřejnosti tyto činnosti jevit jako zdroj střetu zájmů. Proto je třeba striktně dodržovat zákony i ustanovení pracovní smlouvy; v případě možného konfliktu je nutno věc bezodkladně ohlásit příslušnému

nadřízenému nebo řídicímu orgánu muzea a podniknout kroky k nápravě situace. Velkou pozornost je třeba věnovat tomu, aby externí zájmy nikterak nenarušovaly důsledné plnění pracovních úkolů a povinností (viz 3.7 a 5.2).

8.6 Ověřování autenticity a znalecké posudky (oceňování)

Předávání vědomostí a odborných znalostí kolegům z oboru i veřejnosti je jedním ze základních cílů muzea a mělo by se tak dít na vysoké vědecké úrovni (viz 7.2). Při ověřování autenticity, znaleckém posuzování či oceňování předmětů však může docházet ke konfliktu zájmů. Vyjádření o finanční hodnotě předmětů lze vydávat pouze tehdy, je-li to povoleno a na základě oficiální žádosti jiného muzea, kompetentních právních a státních orgánů nebo jiných veřejných orgánů. Pokud do transakce z finančních či právních důvodů vstupuje muzeum jako zaměstnavatel, je třeba zajistit ohodnocení nezávislým znalcem. Muzejní pracovníci nesmí určovat předměty nebo jinak potvrzovat jejich autenticitu, pokud mají důvod se domnívat, že tyto předměty byly získány nezákonně, případně převáženy, importovány nebo exportovány v rozporu s platnými předpisy. V žádném případě nesmí jednat způsobem, který by se mohl vykládat jako přímé či nepřímé napomáhání těmto aktivitám. Vyskytne-li se podezření na protiprávní či nepovolené jednání, je třeba o tom uvědomit kompetentní orgány.

8.7 Jednání odporující etickým zásadám

Každý muzejní pracovník musí znát příslušné zákony a právní předpisy a podmínky pro jejich uplatňování. Musí se vyvarovat situací, které by mohly být interpretovány jako korupce nebo jinak nevhodné chování. Žádný představitel muzea nesmí přijímat od obchodníků, dražitelů nebo jiných osob dary, pohostinství nebo jakékoli odměny, které lze považovat za ovlivňování ve věci koupě nebo vyřazování sbírkových předmětů, případně za ovlivňování směřující k vyvolání či naopak ke zdržení se oficiálního jednání v nějaké věci. Aby se předešlo možnému podezření z korupce, nesmí muzejní pracovníci ani doporučovat veřejnosti služby konkrétních obchodníků, dražitelů, odhadců, apod. Nesmí také akceptovat „speciální cenu“ či slevu na své osobní nákupy u obchodníků, s nimiž oni sami nebo jejich zaměstnavatelé udržují profesionální styky.

9. Aplikace Profesního etického kodexu muzeí ICOM

9.1 Charakter Profesního etického kodexu muzeí ICOM

Tento kodex je výkladem profesionální etiky, na kterou se odvolává Statut ICOM ve člancích 2(2), 9(1(d)), 14(17(b)), 15(7(c)), 17(12(e)) a 18(7(d)). Členství v ICOM a placení ročních členských příspěvků se považuje za přijetí Etického kodexu muzeí ICOM.

9.2 Používání názvu a loga ICOM

Členství v ICOM, profesní organizaci muzeí a muzejních pracovníků, poskytuje jednotlivcům i institucím mnoho výhod. Tohoto výlučného postavení nelze zneužívat používáním názvu „Mezinárodní rada muzeí“, „ICOM“ nebo jeho loga k propagaci nebo podpoře žádných komerčních akcí nebo produktů.

GLOSÁŘ

Kulturní dědictví. Hmotný nebo duchovní doklad, přírodní nebo umělý, jemuž je přikládán estetický, historický, vědecký nebo duchovní význam.

Nezisková organizace. Právnícká osoba, společnost či volné sdružení, jejíž příjmy (včetně všech rezerv a zisků) jsou využívány výhradně ve prospěch této právnícké osoby a jejího fungování.

Obchodní činnost. Nákup a prodej věcí za účelem zisku jednotlivce nebo instituce.

Poznávací činnost. Aktivita, jejímž účelem je napomáhat šíření poznatků a porozumění, vyplývající z interpretace předmětů či pojmů.

Patříčná péče. Požadavek, že je třeba věnovat maximální péči zjištění všech skutečností před učiněným rozhodnutím, zvláště při identifikaci původu a historie sbírkového předmětu nabízeného k akvizici nebo k užívání, než se ho muzeum rozhodne přijmout.

Právoplatné nabytí. Jednoznačné právo na vlastnictví či majetek, podložené písemným dokladem.

Původ (provenience). Úplná historie předmětu od okamžiku jeho objevení nebo vytvoření až do současnosti, na jejímž základě se stanoví autenticita a vlastnictví.

Zisková činnost. Aktivita, jejímž účelem je přinášet finanční výnosy nebo zisk.

Střet (konflikt) zájmů. Existence osobního nebo soukromého zájmu, který je v rozporu se zásadami výkonu zaměstnání, což ohrožuje – skutečně nebo zdánlivě – objektivitu rozhodování.

Znalecký posudek (ocenění). Potvrzení autenticity a ohodnocení předmětu nebo exempláře. V některých zemích je termín užíván pro nezávislé ohodnocení nabízeného daru k účelům daňových úlev.

PŘÍLOHA

Definice muzea a odborného muzejního pracovníka

Výňatek ze Statutu ICOM, přijatého 16. valným shromážděním ICOM (Haag, Nizozemsko, 5. září 1989), doplněného a upraveného 18. valným shromážděním ICOM (Stavanger, Norsko, 7. července 1995) a 20. valným shromážděním ICOM (Barcelona, Španělsko, 6. července 2001)

Článek 2 – Definice

1. Muzeum je stálá nevýdělečná instituce ve službách společnosti a jejího rozvoje, otevřená veřejnosti, která získává, uchovává, zkoumá, zprostředkuje a vystavuje hmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělání, výchovy a potěšení.

(a) Výše uvedená definice muzea platí bez jakýchkoli omezení daných typem řídicího orgánu, územního dosahu, funkční struktury nebo zaměření sbírek té které instituce.

(b) Kromě institucí standardně označovaných jako „muzea“ jsou do této definice zahrnuty také tyto instituce:

(i) přírodní, archeologické a etnografické památky a lokality, historické památky a místa muzejní povahy, které shromažďují, uchovávají a zprostředkují materiální doklady o člověku a jeho prostředí;

(ii) instituce, které uchovávají a vystavují živé exempláře rostlin a zvířat, jako jsou botanické a zoologické zahrady, akvária a vivária;

(iii) střediska vědy a techniky a planetária;

(iv) neziskové galerie umění; restaurátorské ústavy a výstavní síně, které jsou stálou součástí knihoven a archivů;

(v) přírodní rezervace;

(vi) mezinárodní, národní, regionální či lokální muzejní organizace, ministerstva, jejich sekce nebo veřejné agentury řídící muzea v duchu definice uvedené v tomto článku;

(vii) neziskové instituce nebo organizace zabývající se restaurováním, vědecko-výzkumnou činností, výchovně-vzdělávací činností, vzděláváním pracovníků, dokumentací a jinou činností vztahující se k muzeím a muzeologii;

(viii) kulturní střediska a jiné organizační jednotky, které se věnují péčí o hmotné a nehmotné zdroje kulturního dědictví, jejich uchováním a správou (živé dědictví a digitální tvůrčí činnost);

(ix) takové další instituce, o nichž výkonná rada ICOM po poradě s poradním sborem rozhodne, že mají některé či všechny rysy muzea, nebo napomáhají muzeím a odborným zaměstnancům muzea prostřednictvím muzeologického výzkumu, výchovy a vzdělávání.

2. Odborný muzejní pracovník je každý, kdo je zaměstnancem muzea nebo instituce muzeu odpovídající podle definice v čl. 2 (1), kdo má odbornou kvalifikaci nebo ekvivalentní praktickou zkušenost v některém z oborů potřebném pro řízení a provoz muzea, jakož i nezávislé osoby, které respektují Profesionální etický kodex muzeí ICOM a pracují pro muzea – v duchu výše uvedené definice – buď jako externí odborní pracovníci nebo jako poradci, avšak nepropagují žádné komerční produkty a zařízení, potřebné pro muzea a muzejní služby, ani s takovými produkty neobchodují.

Aktualizováno v lednu 2003

POZNÁMKY K ČESKÉMU PŘEKLADU

1. Při přípravě českého znění etického kodexu jsme důsledně vycházeli z předpokladu, že sbírkové, neziskové instituce, které jsou v českém prostředí tradičně nazývány „galerie“, jsou vlastně specializovaná muzea umění. Proto se každé užití slova „muzeum“ v tomto textu vztahuje i na ně.

2. Pro větší srozumitelnost uvádíme ještě jeden výňatek ze statutu ICOM – definici pojmu „řídící orgán“:

1.4 Řídící orgán

Řízení a správa muzeí z koncepčních, finančních a administrativních hledisek se v jednotlivých zemích značně liší, často i od muzea k muzeu v rámci téže země, podle platných právních předpisů a zákonných norem dané země nebo instituce. V mnoha národních muzeích bývá ředitel, vedoucí kurátor nebo jinak titulovaný řídící pracovník muzea jmenován ministrem nebo ministerstvem a je odpovědný přímo jemu, zatímco většina muzeí zřizovaných územněsprávními celky je řízena příslušnými územními orgány. V řadě dalších případů je řízení a dohled nad muzeem svěřeno nezávislému orgánu, jako je správní rada, spolek, neziskové sdružení nebo i jednotlivec. Pro potřeby tohoto kodexu je termín „řídící orgán“ používán ve smyslu nadřízeného orgánu rozhodujícího o koncepci, finančních a administrativních záležitostech muzea. Může to být ministr nebo vysoký státní úředník, ministerstvo, územněsprávní orgán, správní rada, spolek, ředitel muzea nebo jakýkoli jiný orgán nebo osoba. Z výše uvedeného vyplývá, že v prostředí ČR je řídící orgán téměř vždy totožný se zřizovatelem muzea. Přesto jsme se však v českém překladu přidrželi termínu „řídící orgán“, abychom upozornili na skutečnost, že tomu tak nemusí být za všech okolností.

PhDr. K. Tlachová

PRVNÍ SCÉNA

IRRSIGLERA

... každé druhé dopoledne sedává v Bordoneho sále...

REGERA

... zřízenec: předstírá, jako by tu nebyl...

IRRSIGLER

... vždy na lavici naproti Muži s bílým plnovousem...

REGER

... dělá, že se věnuje návštěvníkům muzea...

IRRSIGLER

... lidi si na sebe zvyknou...

REGER

... sleduje (!) návštěvníky muzea...

IRRSIGLER

... od prvního dne – vcelku přátelský vztah...

REGER

... stačil malý úplatek, abych si lavici natrvalo zajistil...

IRRSIGLER

... vždy, když chce být pan Reger při pozorování Tintorettova obrazu sám, Bordoneho sál zavřu a nenechám nikoho projít...

REGER

... státní mrtvola, konající službu v Uměleckohistorickém muzeu...

IRRSIGLER

... studoval hudbu a píše hudební kritiky do Timesů...

REGER

... zřízenec a jeho bratři–pomocní dělníci... tři z nich se zkoušeli dostat k policii – a: nebyli přijati...

IRRSIGLER

... odmítnutí pro fyzickou slabost...

REGER

... o čem všem se nebavíme s lidmi, s nimiž nemáme nic společného... potřebujeme posluchače...

IRRSIGLER

... Pan Reger a zřízenec Irrsigler - třicetiletá známost...

REGER

... trest odpovídá vině: ocitnout se na nejvyšším stupni znechucení životem...

(Střih.)

REGER

Irrsiglere, vy jste vážně chtěl jít k policii jenom proto, abyste měl doživotně vyřešen problém oblékání?

IRRSIGLER

Zdalo se mi to ideální.

REGER

Proč?

IRRSIGLER

Šat dává k dispozici stát.

REGER

Doživotně oblékat stejný šat... a nemuset tento doživotní šat do konce života platit?

IRRSIGLER

Téhož mínění byl i strýc, který mi sehnal místo v Uměleckohistorickém muzeu. Co se týče té ideální představy: není rozdíl mezi prací u policie a prací v Umělecko-historickém muzeu. Uniforma odstraňuje rozdíl mezi místem u policie a místem zřízence v Uměleckohistorickém muzeu. U policie je uniforma a snad lepší plat, ale zase horší služba. Tady je také uniforma, ale za den ujdu čtyřicet až padesát kilometrů a to je zdraví prospěšnější než například policejní služba, která znamená dny prosezené na kancelářské židli. Ostatně raději sleduji návštěvníky muzea než obyčejné lidi. Návštěvníci jsou lidé výše postavení, mají smysl pro umění.

REGER

Mají smysl pro umění?!

IRRSIGLER

Někdy člověku vylétnou z úst věty, aniž by věděl proč.

REGER

Tvrdil jste mi, že se vám málem zhroutil svět, když vás na policii odmítli. Neměl jste opravdu jiné přání než se stát strážmistrem?

IRRSIGLER

Bylo to tak. Odmítnutí pro fyzickou slabost. V této naprosté bezvýhodnosti mi pak strýček opatřil toto místo. Už jako malý kluk jsem za ním chodil těmi sály s velkými mistry a plný bázně jsem obdivoval jeho uniformu. Brzy se stal vrchním zřízencem a nosil na klopě uniformy malou mosaznou hvězdičku. Ty jeho holínky z měkké kůže... Víte, venkované přicházejí do hlavního města jako do kostela. A jejich největším přáním je být přijat k policii. Dva z mých bratrů se pokoušeli dostat do hlavního města k policii. Také nebyli přijati pro fyzickou slabost. Ale já jsem alespoň zřízenec Uměleckohistorického muzea, a tím také státním úředníkem. Služba v muzeu navíc bezpodmínečně vyžaduje jistou inteligenci...Každý večer, po šesté, nezavírám zločince, nýbrž umělecká díla, zavírám Rubense a Bellotta.

REGER

Osvojujete si smysl pro umění.

IRRSIGLER

Vycházím z vašich úvah.

REGER

Pronášíte je skoro dokonale. Dosáhl jste v tom značného mistrovství. Někdy nevím, zda jenom po mně papouškujete, nebo jestli jste se tu a tam skutečně nedopracoval k vlastnímu postoji. Aby o vás neříkali, že jste blázen. Znáám lidi, kteří tvrdili, že jsem blázen, protože jen blázen může po léta každý druhý den chodit do obrazárny.

(Možná se objeví průvodkyně se skupinou návštěvníků.)

IRRSIGLER

Proč sem ti lidé vlastně chodí, když slyší jenom bláboly? Nasloucháme-li průvodcům, tak slyšíme stále to samé blábolení o umění, které nám jde na nervy, stále totéž nesnesitelné blábolení o umění z úst historiků umění.

REGER

Nevede je zájem o umění, devadesát procent lidstva nemá žádný zájem o umění. A ti, co sem chodí, patří k těm devadesáti procentům. Ani toto muzeum o umění nic neví. Nevlastní tu jediného Goyu, ani jednoho El Greca, i když El Greco nebyl prvotřídní malíř, neuměl pořádně namalovat ruku... Ale nevlastnit jediného Goyu je pro toto muzeum zničující. **To je Habsburkům podobné. Nikdy neměli smysl pro umění. Pro hudbu, to ano. Beethovenovi naslouchali, ale Goyu neviděli. Goyu nechtěli. Habsburkové měli doma přesně onen pochybný 'rádobyvkus', jaký panuje zde v muzeu.**

IRRSIGLER

Historici umění jsou vlastně ničitelé umění, tak dlouho žvaní o umění, až umění užvaní k smrti.

REGER

Povolání historika umění je to nejhorší povolání, jaké existuje, a užvaněný historik - či teoretik - umění, ostatně všichni historici a teoretici jsou užvanění, by měl být zbičován, bičem vyhnán ze světa umění. Nasloucháme-li historikovi nebo teoretikovi umění, dělá se nám špatně. Jeho žvanění umění scvrkává, až je docela zničené, zubožené. Tisíce, ba desetitisíce historiků umění toho o umění tolik nažvaní, až je zabijí. Ve skutečnosti to jsou vrazi umění. Proto k historikům i teoretikům umění chovám tu nejhlubší nenávisť.

IRRSIGLER

A posloucháme-li nějakého historika umění, podílíme se na ničení umění, protože kde vystoupí historik umění, tam se umění ničí. Nemělo by se takové povolání zakázat, když je vymyšleno jenom k ničení?

REGER

Po celý život hledáme ideálního posluchače. Potřebujeme nějakou hlásnou troubu. Ideální hlásnou troubu. Ale nenajdeme ji, protože ideální hlásná trouba neexistuje. Najdeme sice Irsiglera, a přesto po celý čas hledáme jiného Irsiglera, ideálního Irsiglera. Byl jste hlupák z venkova. Obvykle potřebujeme hlupáka jako hlásnou troubu. Jen takový hlupák je jako hlásná trouba k použití. Tím, že ho využíváme, činíme z takového hlupáka člověka, protože do něho pravidelně vpravujeme myšlenky. Vy jste neměl, než jste poznal mě, o hudbě ani tušení a o umění vůbec. A nyní jste dál než všichni ti lidé, co žvaní o dějinách umění. Kunsthysterická mluvící prasata, která před sebou každodenně ženou celé tucty školních tříd a na celý život je poznamenávají svým žvaněním.

IRRSIGLER

... ženou ta svá bezmocná stáda obrazárnou, a právě tím z nich systematicky umění navždy vyhánějí...

REGER

Irsigler není nikdy užvaněný. Při vysvětlování uměleckého díla skromně podává zprávu, a úsudek o umění nechává pozorovateli.

IRRSIGLER

Jenže vše, co říkám, je od vás...

REGER

Pochopitelně...

IRRSIGLER

Nemám nic ze své přirozené podstaty, nic ze sebe.

REGER

Ale zato to nejlepší z mé hlavy... (*Otočí se k obrazu.*) Například tento obraz. Pokaždé v něm spatřuji něco nového. Mění se on, nebo já?

IRRSIGLER

Každým dnem jsme jiní, i když stále stejní: Kolo dějin mění náš úsudek, jako by právě tato změna měla ten největší smysl.

REGER

Každým rokem se mění i naše estetika i etika. Čím dál rychleji. Potkáváme lidi, kteří z nás dělají hlásnou troubu anebo jsou naši hlásnou troubou. V tomhle obraze viděl před třemi sty lety nějaký Reger to, co si rozumělo s dobou, ve které žil.

IRRSIGLER

Neexistuje žádný dokonalý obraz, neexistuje dokonalá kniha, dokonalé hudební dílo. Hlava pozorovatele musí být hledající hlavou, hlavou pátrající po chybách, po chybičkách lidstva, hlavou pátrající po ztroskotání. **Lidská hlava se stává opravdovou lidskou hlavou teprve tehdy, hledá-li chyby lidstva. Lidská hlava není lidskou hlavou, nezabývá-li se nalézáním chyb lidstva. Dobrá hlava je hlava hledající chyby lidstva, mimořádná hlava je hlava, která tyto chyby lidstva najde, a geniální hlava je hlava, která na tyto nalezené chyby, po tom, co je našla, poukáže a všemi jí dostupnými prostředky na tyto chyby upozorní.**

REGER

Něco v tom smyslu. - Čím více jsem se zabíral hudbou, tím více mě přitahovalo výtvarné umění. Úžasným způsobem doplňuje umění hudební a jedno je vždy dobré pro to druhé. Mohu své povolání vykonávat jen proto, že se s nemenším nadšením a úsilím zabývám malířstvím.

IRRSIGLER

Vždycky jsem se vás na to chtěl zeptat...

REGER

Ptejte se...

IRRSIGLER

Proč vás ten Tintorettův obraz zajímá?

REGER

Nechodím sem do Bordoneho sálu kvůli Tintoretovi, ačkoliv tento obraz považuji za jeden z nejvelkolepějších, jaké kdy byly namalovány, chodím do tohoto sálu kvůli lavici i pro ideální vliv světla na stav mé mysli a také pro ideální teplotu Bordoneho sálu.

Možnost sedět na lavici v Bordoneho sále se víceméně stala přímo předpokladem mého myšlení. Jak víte, já v přemýšlení nikdy neustávám, myslím i ve spánku, ale na lavici v Bordoneho sále přemýšlím tak, jak myslet musím. Pobývám po dopoledních v Uměleckohistorickém muzeu, vždy od půl jedenácté. Dopoledne mi vyhovuje osmnáctistupňová teplota, odpoledne už tak rád a tak intenzivně neuvažuji. Uměleckohistorické muzeum je místo, kde se myšlenky utvářejí, v kavárenských zařízeních - většinou o teplotě třiaadvaceti stupňů - se uhlazují. V Uměleckohistorickém muzeu se cítím být vydán napopas, v kavárnách chráněn. Tento protiklad mé myšlení přímo potřebuje.

Miluji mlhu a vše temné, štítím se světla, proto také navštěvuji muzeum. Nenávidím slunce, víte, nenávidím slunce jako nic jiného na světě. Nejraději mám mlhavé dny. Za mlhavých dnů chodívám dokonce na procházku, což jinak nedělám, neboť v podstatě procházky také nenávidím. Nevidím v nich žádný smysl. Na procházce šlapu a šlapu a stále si jen uvědomuji, že šlapu a šlapu a jak procházky nenávidím, nic jiného mě nenapadá, vůbec nechápu, že jsou lidé, kteří při procházce mohou přemýšlet, že mohou myslet na něco jiného, než že procházky postrádají smysl a účel. Na lavici v Bordoneho sále přemýšlím stále více o neobyčejných a mimořádných záležitostech... Aby se člověk dostal do blázince, nemusí přes třicet let chodit obden do Uměleckohistorického muzea a vysedávat na lavici před Tintoretovým Mužem s bílým plnovousem...

IRRSIGLER

K tomu úplně postačí, navykne-li si to člověk dva tři týdny...

REGER

Neopustil jsem tento zvyk, ani když jsem se oženil, naopak, tento návyk během manželství ještě zesílil. Pro psychiatry bych byl lahůdkou a jedinečnou ukázkou, ale já se nedám. Nejsem blázen, jsem jen člověk s mimořádnými návyky, jehož mimořádným zvykem je už třicet let navštěvovat obden Uměleckohistorické muzeum a usadit se na lavici v Bordoneho sále. Po pravdě řečeno v blízkosti Velasqueze bych to nevydržel. Nemluvě už o Rigaudovi a Largillierovi, kterým se vyhýbám jako moru.

IRRSIGLER

Určitě.

(Možná se opět objeví průvodkyně a její skupina.)

REGER

Lidé chodí do Uměleckohistorického muzea, protože se to sluší, jiný důvod nemají. Přijedou sem ze Španělska nebo Portugalska jenom proto, aby o tom mohli vyprávět doma. Umění je nezajímá, zajímá je pouze to, aby se pochlubili, že tu byli. Pouze se poslušně postaví před obraz, protože se všeobecně ví, že se sluší postát chvíli před obrazem a pak o tom vykládat.

IRRSIGLER

Zrovna nedávno tu stáli dva pánové a navzájem si vykládali, jak je ten obraz zajímavý, jak jeho agresivní barvy podtrhují rozervanost malíře, ale řekl bych, že je obraz ve skutečnosti nezajímá.

REGER

Raději by seděli někde v hospodě, lili do sebe půllitry piva, soukali do sebe jitrnice nebo vepřová kolena a koukali na pozadí nějaké macaté servírky.

IRRSIGLER

Třeba na to pivo šli, získali pocit, že si ho teď zasloužili: udělali něco pro své duchovno, sami sebe přesvědčili, že jsou schopni chápat umění.

REGER

Ti jsou ze všeho nejhorší. Připadá jim, že nejsou zatíženi intelektuálním myšlením jako historici umění, a že si tudíž zachovávají zdravý rozum a mohou tedy soudit... Zdravý rozum a umění - ze zvrácenosti spojení těchto pojmů se nám zákonitě musí zvedat žaludek. **'Zdravý rozum - malého člověka' a 'vkus - lidu' - ty se vyřadí v ústavu, jakým je tento.** Celý punc habsburské monarchie, tento bezmála totalitní nárok reprezentovat vztah k umění, k duchovnu! To je fašismus... Mluvil jsem někdy o tom, že fašismus vlastně není nic jiného než poetika - pouhý estetický program, 'vkus', ve kterém se odráží metoda přinucení 'lidu' ke štěstí?

IRRSIGLER

...?...

REGER

Socialismus. Který ostatně není nic jiného než nástroj k prosazování náboženství...

IRRSIGLER

Náboženství?!

REGER

...takzvaného komunismu! Náboženství, které všem naslibovalo štěstí. Rozumíte? Komunismus - náboženství/ráj/štěstí; socialismus - metoda/prosazování/štěstí; fašismus - estetika/ zobrazování/štěstí - či: vkus. Tudíž ti vaši pivaři byli co? Náckové. Jak já nenávidím zdravý rozum. **O všem chce mluvit, všechno chce vidět - a nic nevidí.**

To je jako s knihami. Dnes čtou všichni lidé jako v letu, přečtou vše a nechápou nic. Taková jedna nebo dvě stránky nějaké filosofické práce, to je, jako bych vstupoval do krajiny, do přírody, do státního útvaru. Já spíše listuji stránkami, než čtu. Prolistuji stovky stran, než jednu přečtu, ale tu pak přečtu s tou největší čtenářskou vášnivostí. Kdo čte vše, ten nepochopí nic.

IRRSIGLER

Já raději nečtu vůbec. Raději poslouchám. Mám to štěstí, že si s vámi mohu povídat, a to mi poskytuje mnohem více než nějaké čtení.

REGER

A dobře děláte: Není nutné číst celého Goetha, celého Kanta, celého Schopenhauera: pár stránek z 'Werthera', pár stránek ze 'Spříznění volbou' a pochopíme o těch knihách mnohem víc, než kdybychom je četli od začátku do konce.

IRRSIGLER

Čtoucí člověk je stejně jako člověk masožravý tím nejodpornějším způsobem nenasytný. Stačí se podívat na ty lidi, co hodně čtou - jak divně vypadají! Dokonce filozofické úvaze rozumíme lépe, když ji nespořádáme vcelku, nýbrž z ní vydobneme jen jednu část, od níž se pak, máme-li štěstí, dostaneme k celku. Největší potěšení máme z fragmentů. Stejně jako v životě. Jak strašlivý připadá člověku celek a vlastně vše, co je hotové a dokonalé.

REGER

Náš věk už není dlouhou dobu jako celek k vydržení. Jen tehdy, zahlédneme-li fragment, je pro nás snesitelný. Vy opravdu víte, co tím říkáte?

IRRSIGLER

Mně stačí, že to víte vy.

REGER

Že vím, co tím vy myslíte?

IRRSIGLER

Že víte, co tím máte na mysli.

REGER

Asi máte pravdu. Všechny obrazy v tomto muzeu jsou nesnesitelné, jsou vlastně strašné. Abych je snesl, hledám v každém z nich přitěžující chybu, což je postup, který nikdy nezklame. Dá to práci, než vypátráte autorovu chybu. Ale jedině tak se dostaneme o krok dál. Ani jedině dílo tu není bez chyby!

IRRSIGLER

Už půl hodiny stojí nějaký Rus před obrazem Gainsborougha. Je malíř. Prý je poprvé ve střední Evropě a poprvé vidí originál Krajiny v Suffolku od Gainsborougha. Přišel s nějakou gruzínskou skupinou, ale ta už muzeum opustila.

REGER

Kolik mu je let?

IRRSIGLER

Třicet.

REGER

A co o obrazu říkal?

IRRSIGLER

Nic, jen se díval. Pak prohlásil, že vidět Gainsborougha je vyvrcholením jeho cesty.

REGER

Jeho životní cesty?

IRRSIGLER

To nevím. Možná je to tak, jak říkáte. Ale naše životní cesty stejně nepatří nám. Vždycky vedou k někomu jinému.

REGER

Vidíte, tohle mu gruzínská krajina neumožnila. Příroda. Jako dítě jsem byl na venkově opravdu šťastný, ale šťastnějším jsem pak byl přece jen ve městě a jsem doposud. Podobně mě vždy činilo šťastnějším umění než příroda. V přírodě jsem spatřoval odjakživa cosi hrozivého. V umění se cítím být v bezpečí. V umění je o mě dobře postaráno, nikoli v přírodě. Já se ani na okamžik necítím v přírodě doma, zato ve světě umění stále, a nejlépe ze všeho ve světě hudby. Příroda je oproti umění bez fantazie, je to vyhřezlá krutost. Tak Rus, Gruzínek... A už ví, že mu skupina odešla?

IRRSIGLER

Ví. Už se mě dvakrát ptal na hotel.

REGER

Vidíte, a ještě neodešel!

IRRSIGLER

Já s ním promluvíím.

REGER

Nejvíc tohle muzeum navštěvují Italové. Tváří se, jako by od narození byli zasvěcení. Francouzi tu procházejí s výrazem unuděnosti, Angličané se tváří, jako by všechno věděli a znali. Zato Rusové jsou plni obdivu. Němci neustále nahlízejí do svých katalogů a jsou do nich tak zahloubaní, že zavěšené originály sotva postřehnou, a jak se tak do nich noří až do poslední stránky, zjistí, že už jsou z muzea venku.

IRRSIGLER

A co Češi?

REGER

Vy máte v Čechách nějaké předky?

IRRSIGLER

Který Rakušan je nemá.

REGER

Ti jsou ještě horší než Rakušané. Něco jako zbytek toho špatného z Rakušanů, což ovšem Češi považují za svou přednost. Nebo naopak? **Češi si prohlížejí obrazy a přemýšlejí, kolik by asi tak mohly stát.** Také je do muzeí naháněli přímo ze školních lavic. **Všude jsou dětem všichni ti mistři zprostředkováváni jejich učitelé, což má na žáky zdrcující vliv. Tupost, která je jim vštěpována, usmrcuje v žácích všechnen cit. Nejen pro malířské umění. Školáci, kteří v muzeu byli se svou učitelkou, už do muzea zaručeně nikdy nevkročí.**

IRRSIGLER

Měli jsme tam takového jednoho... Mně učení teda moc nešlo, ale já taky na ně nikdy neměl čas. Ten hajzl mě u tabule kontroloval, jestli nemám děravé ponožky. Když už jsem takový idiot, tak ať prý alespoň jako idiot nevypadám.

REGER

Učitelé instinktivně útočí na slabá místa, pravděpodobně jsou na to školeni zaměřit se na slabiny svých obětí - na děravé ponožky, u jiného na okouzlení uměním. **Neexistuje lacinější 'umělecký vkus' než 'vkus učitelů'!** Co je to za svět, ve kterém nás nechali vyrůstat podle představ a předsudků našich vychovatelů – a: proti naší vůli!

IRRSIGLER

Nerad na své dětství vzpomínám a vůbec nerad o něm mluvím.

REGER

Stát tak každého vsouká do sebe... mě stejně jako ostatní. Výsledek? **Pozorujeme-li lid, vidíme státní lid a státní zřízení. Nepřirozené lidi, propadlé státní tuposti, oběti státu. I politici jsou oběti státu.** - Irrsiglere?!...!

IRRSIGLER

Tou největší obětí, protože na svých bedrech nesou tíhu jeho tuposti, a tak svou tupost, kterou už od dětství od státu nosí, jen zveličují do obldných rozměrů. Od té chvíle, co politik vstupuje do své partaje, přestává být člověkem a je jen loutkou své partaje.

REGER

Vytvářejí se stranické vazby, 'partajní' druh komunikace, partajní jazyk i partajní smích. Možná i partajní pláč... Odporná představa.

IRRSIGLER

Politici si pak tím partajním jazykem dokazují své partajní pravdy a vymýšlejí partajní nepřátele, kteří neexistují, protože s námi lidmi nemají už nic společného.

REGER

A jakmile tisk, který je většinou také státní, nedopatřením politiky upozorní, že žijí mimo realitu, politici náhle zjistí, že takový tisk je možná málo státní, a tudíž největším nepřítelem státu.

IRRSIGLER

Dnes je člověk pouze státním tvorem: je zničený sám sebou a jak to tak vypadá, státní člověk je jediná možná podoba člověka, která se trpí. Naši učitelé vyučují lidi, co chce stát. Přirozený člověk už není možný. Je to vyhynulý druh. Když se ráno probudím a vidím na ulici ty státní lidi, je mi pokaždé špatně.

REGER

To by mě zajímalo, jestli se na mě dívá Tintorettův státní stařec.

IRRSIGLER

Dívá se na vás umění.

REGER

Umění? Státní umění, které stvořili staří státní mistři. Na těchto stěnách není nic jiného než státní umění... státní umění od státních umělců.

IRRSIGLER

Všichni ti to malíři nebyli nic jiného než skrz naskrz prohnaní státní umělci?...

REGER

Kteří uspokojovali ješitnost státních chleboďárců a své kapsy. Ani Rembrant zde nebyl výjimkou. A vezměte si Velasqueze, vezměte si Lotta, Giotta nebo toho strašného pranacistu, co pranacistu - pre-nacistu Dürera, který přírodu na svém plátně postavil ke zdi a odstřelil. Dobře udělal. (*K Tintoretovu obrazu:*) A co ty? Byl jsi státní objednávka?! Všichni umělci označovaní jako staří mistři byli úplatní, a proto je mi jejich umění tak odporné. Všem tak rozumím a všichni jsou mi tak odporní. Svobodný umělec byl vždy utopíí, nesmyslem! Takzvaní velcí umělci jsou v tomto směru prosti všech zábran... Jak se mi hnusí vše, co namalovali. A přece jsem se po léta pouštěl do jejich studia, a to jen, abych vůbec byl schopen psát. Je to strašné, že je tak potřebuji.

IRRSIGLER

Řekl bych, že oni potřebují takové lidi, jako jste vy.

REGER

Pro takové lidi, jako jsem já, staří mistři nemalovali, velcí spisovatelé nepsali a velcí skladatelé nekomponovali. Umění vzniká pro horší část lidstva, pro důvěřivé lidi. Pro takové psal třeba ten odporný krajinkář, křečovitý šosák a maloměšťák – ostatně také z Čech - Adalbert Stifter. Zprostředkoval jednotvárnou přírodu a lidi bez citu a bez duše. Nevěděl nic, nevynalezl nic. A přitom je Rakušany zbožňován, jako by to byl nějaký spisovatelský pánbůh. Nezískal si mě ani tím, že spáchal sebevraždu. Bože, proč lidi tak milují průměrnost. To je mé největší životní zklamání, má nejhorší životní zkušenost.

IRRSIGLER

Já mám nejhorší vzpomínku na internát. Absolutní podřízenost chovanců. Od prvních dnů mě tam zaměstnávaly sebevražedné myšlenky. Třeba v přezouárně, kde jsem musel cvičit na housle.

REGER

Vy jste hrál na housle?

IRRSIGLER

Máte pravdu, ta přezouárna je už z vašeho dětství. Říkal jste: Den co den v přezouárně, den co den zvažování oběšení, ale pak se pokus vzdá a pokračuje se ve cvičení.

REGER

Dodnes, když vstoupím do nějaké přezouvárny, jakékoliv přezouvárny, mé oči automaticky hledají vhodné místo k oběšení: kam by se dal pověsit provaz. Přezouvárna je nejhorší místo v internátě. Housle v ruce, sám se svými myšlenkami na smrt, které se vynoří, sotva začnete hrát každodenní porci Ševčíka. Ta hra na housle mi přinášela stále intenzivnější a intenzivnější myšlenky na smrt. Několikrát jsem se o to i pokusil, ale pokaždé jsem to včas zarazil. Svým způsobem to mělo jistý půvab: Hraní na housle se mi stalo jakousi meditací o smrti. Bohužel jsem byl na takové rozhodnutí slabý. Mnozí na internátě sebevraždu spáchali...Kupodivu ne v přezouvárně, která byla pro sebevraždu takřka ideální.

IRRSIGLER

A tak se věšeli na záchodcích a ve sprchách nebo skákali z oken ložnic.

REGER

U vás taky? Irrsiglere, vy jste se někdy pokusil, alespoň náznakem, o sebevraždu?

IRRSIGLER

Mě vždycky děsilo, že musím jednou zemřít. Jakmile jsem si vzpomněl, že jednou zemřu, strašně mě to bolelo. Tak mě to bolelo, že jsem myslel, že snad z toho umřu. Jako dítě jsem se díval do tváře svého dědečka a čekal, že pohne rukou nebo zamrká. Tenkrát jsem mu strčil do nosu prst a pak mu tím prstem tlačil na břicho. A ono nic. Byl mrtvý. Otec mě pak seřezal.

REGER

Napadlo vás někdy, že člověk myslí na sebevraždu od té doby, co vymyslel stát? Nepřirozený stát. Sebevražda není přirozená. Sebevražda je státní akt.

Vzpomínám si na devětapadesáté narozeniny otce. Byly oslavovány se vši odpornou nádherou – jako malý státní akt. Matka pozvala všechny možné a mně protivné hosty, hodně se jedlo a pilo. Matka připravovala takové narozeniny s náležitou hysterií a překotnou pečlivostí.

Děsila se toho, že by mohla udělat nějakou chybu, pobíhala sem a tam, a my se sestrou jsme div nezešíleli. Matka byla otcovými narozeninami posedlá od časného rána. Pobíhala se všemi možnými talíři a sklenkami a ubrousky a pečivem. Dostal jsem příkaz otevřít všechna okna, abych vyvětral. Průvan jsem nesnášel, ale rodičovské příkazy jsem automaticky plnil. Pozoroval jsem matku, jak s hysterickou hbitostí přenáší vázu z jedné místnosti do druhé, potom zase cukřenku ze stolu na stůl, jednu kytici sem, druhou tam, až najednou, zezdola z přízemí, se ozvalo žuchnutí. V ten okamžik mi to bylo jasné: v den devětapadesátých narozenin otce - zemřela moje sestra. Náhlá srdeční zástava. Záviděňhodná smrt.

(Pokus o sebevraždu a záchrana.)

IRRSIGLER

Co to bylo?

REGER

Co by, právě jsem se věšel. Já se nechtěl oběsit, jenom jsem to chtěl zkusit, připomenout si, jaké to bylo, když jsem se chtěl věšet.

IRRSIGLER

A bylo?

REGER

Trošku se mi to vymklo z ruky. Víím, že se to těžko vysvětluje, ale já jsem si chtěl tou smyčkou kolem krku umocnit své stáří alespoň minutou intenzivního prožitku. Užít si pár posledních doušků.

IRRSIGLER

Jaké byly ...ty doušky?

REGER

Něco mě na tom zaujalo. Napadlo mě, jestli se život neskládá jen z takových krátkých fragmentů, z takových chviliek před oběšením.

Takové chvilky před smrtí mají v sobě nejvíce života. Nechcete to taky někdy zkusit?

IRRSIGLER

Já si to neumím asi tak vychutnat.

REGER

Sebevražda a myšlenka na sebevraždu je tím nejděčnějším předmětem zkoumání, ale to společnost postavená na lži nechápe. Doba školy a studií je především dobou myšlenek na sebevraždu. Kdo to popírá, ten na všechno zapomněl. Opravdu to nechcete zkusit? (*Podává Irrsiglerovi provaz.*)

IRRSIGLER

Jsem si jist, že nemám takový talent jako vy. Já bych se asi jenom oběsil.

DRUHÁ SCÉNA

(Irrsigler si sedá vedle Regera. Někam hledí. Do minulosti?)

REGER

Tyto průhledy do dávno minulého dětství miluji a oddávám se jim cele stále znovu, užívám si jich, jak jen mohu, a vždy znovu si říkám, kéž by tento pohled do dětství neměl konce.

(Všimne si Irrsiglera.)

Nikdo jiný. Nikdo jiný na této lavici už třicet let neseseděl než já.

IRRSIGLER

A vaše paní.

REGER

A víte, kde jsem se se svou ženou seznámil? Vyprávěl jsem vám to někdy?

IRRSIGLER

Už mnohokrát...

REGER

V Uměleckohistorickém muzeu, zde v Bordoneho sále, na této lavici.

IRRSIGLER

Opravdu?!

REGER

Chodíte hodiny tímto sešlým městem a zahlédnete jen deprimující obličej a nevkusné oblečení, jako byste potkával samé zmrzačené lidi. Nevkus a jednotvárnost obyvatel tohoto města mě po léta sklíčovaly... Osmdesát procent tohoto národa se ve volném čase pohybuje v teplákách.

IRRSIGLER

Národ venkovanů, venkovan oblékne jen jednou za týden na dvě nebo nanejvýš na dvě a půl hodiny, když jde do kostela, nedělní oblek, ve zbylém čase, po celý život, nosí tepláky.

REGER

Vždy jsem si myslel, že jen Němci jsou jednotvární a že nemají vkus...

IRRSIGLER

Člověk zahlédne málo dobře urostlých a bystrých lidí.

REGER

Léta jsem chodil tímto sešlým městem jen se svěřenou hlavou, protože jsem nemohl snést pohled na takové množství hromadné ošklivosti v ulicích, statisíce lidí oděných do průmyslově vyrobené konfekce. Průmyslově konfekční hromadný lid. Jako kdyby až dodnes překonávali válku a trauma války, války, která tyto lidi na tolik let poznamenala šedí a nevzhledností. Bezduché město, ve kterém jsem jen vyděšeně pobýval.

IRRSIGLER

A ve chvíli, kdy jste nevěděl jak dál, jste se seznámil se svou ženou?!

REGER

A víte, kde jsem se se ženou seznámil?

IRRSIGLER

... ?!...

REGER

V Uměleckohistorickém muzeu. A kde v Uměleckohistorickém muzeu? Zde v Bordoneho sále, na této lavici...

IRRSIGLER

Opravdu?!

REGER

Má žena mě zachránila, z ženského pohlaví jsem měl vždy strach a ženy skutečně takřka tělem i duší nenáviděl, a přece mě zachránila. Bylo to jednoho pošmourného dne, byl jsem jako obvykle zoufalý, zabýval se Schopenhauerem – a najednou vedle mě usedla tvrdohlavá žena. Dal jsem...

IRRSIGLER

... mně znamení, ale já nejdříve nevěděl, co znamení znamená, a ani později, když jsem znamení pochopil, jsem nebyl s to přimět vedle vás sedící ženu, aby vstala a odešla, protože žena seděla na lavici a hleděla upřeně na Muže s bílým plnovousem...

REGER

Mně se zdálo, že se na Muže dívá nejméně hodinu...

IRRSIGLER

Mně taky.

REGER

«Vám se opravdu líbí Tintorettův Muž s bílým plnovousem?» zeptal jsem se vedle mne sedící ženy, ale na svoji otázku jsem zpočátku nedostal odpověď. Teprve po delší době pronesla žena své, pro mne skutečně fascinující,...

IRRSIGLER

«Ne.»

REGER

Takové...

IRRSIGLER

... «ne»...

REGER

... jsem do toho okamžiku nikdy neslyšel. «Tintorettův Muž s bílým plnovousem se vám vůbec nelíbí?» zeptal jsem se ženy.

IRRSIGLER

«Ne, nelíbí se mi,»...

REGER

... odpověděla žena. Rozvinul se rozhovor o umění, zvláště o malířství, o starých mistrech, a já jsem najednou neměl ani pomyšlení rozhovor přerušit, nezajímalo mě na tomto rozhovoru obsah, nýbrž to, jak se vedl. Po dlouhém zvažování jsem navrhl ženě společný oběd – a zanedlouho potom jsme se vzali.

IRRSIGLER

Bystrá, zámožná paní.

REGER

Moje žena! Která mě svou inteligencí a svým jměním zachránila. Jak vidíte, vděčím tomuto Uměleckohistorickému muzeu za mnohé.

IRRSIGLER

A naopak. Paní Regerová darovala Uměleckohistorickému muzeu několik obrazů...

REGER

Po svatbě už žádné obrazy nedarovala, přesvědčil jsem ji, že takové dary nemají žádný smysl, že je darování už samo o sobě nesmysl. Obdarování je hrozný zvyk, pochopitelně velmi často podmíněný špatným svědomím nebo také častým strachem z osamění. Darovaný předmět a tím i obdarování nejsou nikdy dost oceněny, obdarovaný chce pokaždé víc a ještě víc, a nakonec z toho povstane nenávisť. V životě jsem nikomu nic nedaroval! A také jsem zásadně dary odmítal přijímat.

(Možná se svačí.)

IRRSIGLER

Dlouho jsem ji tenkrát pozoroval, nebyl mi jasný důvod jejího podivného chování, dokonce mě napadlo, že má v úmyslu fotografovat.

REGER

Jak jsme později zjistili, byla prostě zcela vyčerpaná. **Lidé činí v muzeích stále tu stejnou chybu.**

IRRSIGLER

Usmyslí si zhlédnout vše. Laik přijde do muzea a vše si pokazí tím, že to přežene. Dělá se mi zle, když vidím laika, jak vše nekriticky hltá, za jedině dopoledne třeba celé západní malířství..... (pokračování)

Ve staré Číně učil nejvznešenější filosofii „Lao-tse“. Kniha „Tao-tě-king“ (Kniha o Božství a ctnosti), kterou sepsal kolem roku 600 před Kristem, je jedním z nejobdivuhodnějších filosofických děl posledních tisíciletí, vyniká nad jiná též jednoduchostí výrazu. Názory i city myslitele, který s pravým pochopením se pohroužil do hlubin a krás Lao-tseova spisu a který přizpůsobil jeho rázu své představy o Bohu, umění a lásce, jsou vylíčeny v rámci následujícího vyprávění.

I. TAO

Již dlouho jsem procházel chrámy a kláštery v okolí přístavního města Há-tó, na břehu Čínského moře, pátraje po vážném, pravém knězi, který by mě sdělil o náboženství čínském něco více, než co bylo podáno v knihách mně přístupných. Ale všude nalézal jsem jenom nevědomá stvoření. Klečeli před modlami, před obrazy a sochami bytostí, jichž významu nijak nechápali a odříkávali podivné, zcela mechanicky z paměti naučené verše, ze kterých nerozuměli ani slova. Má důvěra, že se shledám s povoláním mužem, který by mne mohl poučiti, zmenšovala se při tom den za dnem.

Konečně jsem zaslechl, jak nějaký staříček Číňan vypravoval cosi o mudrci „Šienšanském“, jenž prý zná tajemství nebes i země. Ačkoli po tolikrát zklamání jsem si nečinil velikých nadějí, přeplavil jsem se přece bez prodlení přes moře na ostrůvek, na němž stojí chrám „Šienšan“, abych vyhledal onoho světce.

Dotčený ostrůvek bývá málo navštěvován. Někdy přicházejí tam na krátkou dobu rybáři, když prchají před hrozícím tajfunem (bouří), nemohou více dosáhnouti přístavu Há-tó. Ač toto město jest jen nějakou hodinu vzdáleno, cizinec zavítá na ostrov zřídka kdy, a z hloučku chudých lidí, kteří přebývají na pobřeží, neopouští nikdo své chatky snad jen proto, že jeho předkové tam též bydleli.

Chrám Šien-šan leží vysoko, přimknut ku skále, ve stínu prastarých, košatých stromů Budhových. Proč toto božiště bylo vystavěno na tak osamělém místě, neví dnes nikdo, neb staletí minula od jeho založení.

Budova byla celkem stejná jako mnohé jiné, které jsem již dříve viděl. Na stupních schodiště odpočívalo nedbale několik kněží, oděných špinavě šedým šatem. Dívali se na mne s úsměvem, který prozrazoval omezený obzor duševní. Sochy „Kvan-jin“, „Šákyamúny“ a „Sam-pao-fu“ byly zřejmě nedávno obnoveny a leskly se všemožnými křiklavými barvami, jež úplně zkazily jejich původní krásu. Půda chrámu byla pokryta smetím a nečistotou, slupky oranžů a zlomky třtiny cukrové povalovaly se kolem. Těžký, prachem a ztuchlinou páchnoucí vzduch tísnil dech.

Oslovil jsem jednoho z kněží řka: „Přicházím, abych spatřil starého, zde žijícího světce. Je zde taký, kterého nazývají mudrcem Šienšanským?“

Odpověděl mi s udivenou tváří: „Ten dlí na skále, v nejvyšší poustevně. Ale vyhýbá se barbarům.“

Ptal jsem se dále klidně: „Mnichu, doprovodil bys mne k němu za zlatý peníz?“

Vzhlédl ke mně, a jeho oči šířily se chtivostí, avšak zavrtěl přece hlavou a odvětil: „Neodvážím se, hledej si ho jen sám!“

Jeho soudruzi se usmívali a nabízeli mně čaj, aby získaly almužny.

I šel jsem tedy dále a vystupoval sám po skále vzhůru. Asi za půl hodiny dosáhla jsem vrcholu. Předem mnou stála malá, čtyřhranná poustevna. Zaklepal jsem na branku a slyšel na to, jak někdo odsunuje závoru. Dvěře se rozevřely, a hledaný mudřec stál přede mnou, hledě na mne.

A byl to zjev nevidaný. Bylo mi, jako bych se díval do velkého světla, do zdroje světla, jež neoslepovalo, nýbrž utišovalo. Stál přede mnou, tak velký a přímý jako palma. Jeho tvář byla klidná, jako noční chvíle s mírnou září měsíce a nehybnými korunami stromů, celá jeho postava tak plná vážné vznešenosti jako příroda, tak jednoduše krásná, tak zcela sama ze sebe, vzrostlá, jako hora nějaká neb oblak. Obklopovala jej svatost, jaká spočívá na krajině, když za lehce se snázejícího soumraku ztichla v přísvisu večera, a když vnímavá mysl se povznáší nad všednost.

Jeho oči vnikaly hluboko do mého nitra. Jakási úzkost sevřela mne při tom, a můj dosavadní život zjevil se mi náhle v celé jeho ubohosti a nepatrnosti. Nebyl jsem s to, abych pronesl slova a cítil jsem jen, jak mocný, blahodárný vliv mnou pronikal.

Ušlechtilým pohybem zvedl svou ruku a podal mi ji s upřímností. „Buď zdrav, cizince! Proč přicházíš sem ke mně?“

Odpověděl jsem úctyplně: „Hledám učitele. Chci poznati pravou cestu, abych se stal dobrým člověkem. Pátrám po ní ode dávna a dlouho bloudím již v této krásné zemi, pročítal jsem knihy a tázal se učenců, avšak i zde je lid jakoby mrtvý, a jsem dosud tak chudý jako dříve.“

„To není zcela správné,“ děl mudřec, „není třeba, abys chtěl se státi tak příliš dobrý. Nesmíš toho vyhledávat z míry, neb jinak nenalezneš nikdy pravé moudrosti. Víš snad, jak „Žlutý císař“ našel opět svou ztracenou zázračnou perlu? – Povím ti to:

Žlutý císař prodléval kdysi na severu Červeného moře a vystoupil na vrcholy pohoří Kuenlynského. Když se vracel na jih, ztratil svou zázračnou perlu. I nařídil svému zrak, aby jí zase vyhledal, ale nedosáhl jí. Velel svému zraku, aby ji vypátral, leč bezvýsledně. Prikázal svým slovům, aby ji opět nelezla, než znovu marně. Naposled poručil nicotě, a „nic“ dosáhlo jí opět. „Jak je to podivné“ zvolal Žlutý císař, že nic jí mohlo nabýti! – Rozumíš mi dobře?

Odpověděl jsem: „Myslím, že onou perlou byla jeho duše, že povrchní vědění, zrak a řeč duši spíše zatemňují, než aby ji vedly k osvětlení, a že duše se opět zjevila vědomí onoho císaře teprve v dokonalém klidu.

Je tomu tak, mistře?“

„Právě tak, vycítil jsi správně hlavní význam všeho. A znáš snad též původ tohoto krásného obrazu?

„Jsem ještě mladý a nezkušený, nevím nic bližšího.“

„Skladatelem této povídky je Chuang-tse, učenník Laotse-ův, žák největšího mudrce Číny. Nebyl to ani Khung-tse (Konfucius), ani Meng-tse (Mencius), který hlásal nejryzejš moudrost v této zemi, nýbrž Lao-tse (tse = učitel, učenec) byl největší, a Chuang byl jeho apoštolem. Víím, že vy cizinci cítíte jakýsi blahovolný obdiv i pro Laotse-a, ale myslím, že jen málo který z vás tuší, že byl jedním z nejvznešenějších lidí, kteří kdy prodlévali v této zemi. – Pročetl jsi Tao-tě-king a přemýšlel jsi snad o tom, co označil slovem „Tao“?

„Co víím, není hodno zmínky.“

„Myslím, že smím tebe poučiti. Od řady let neměl jsem nijakého žáka více a nevidím v tvých očích zvědavost, nýbrž čistou touhu po moudrosti, abys mohl vybavit svou duši.

Nuže, poslyš: „Tao“ neznamená nic jiného než co vy cizinci určujete výrazem „Bůh“.

„Tao“ jest ono Jediné, prvopočátek i konec všeho, „Tao“ rozvíjí a objímá vše a vše vrací se k němu zpět.

Laotse napsal na počátku své knihy značku „Tao“. Avšak to, co mínil, ono Nejvyšší, ono Svrchované, ono Jediné, nemůže míti nijakého jména, je nelze vyjádřiti zvukem, právě proto, že jest jediné. Rovněž tak nemůže tvůj Bůh míti jméno „Bůh“. „Vu“ - nic – je Tao. Nechápeš? Naslouchej dále! Jest něco absolutně reálného, naprosto skutečného – bez počátku, bez konce – co nemůžeme pochopiti, co tedy pro nás neexistuje a v tomto smyslu není „ničím“.

To, co nám lze chápati, co pro nás jest podmíněně skutečné, je v pravdě jen zdání, je následek, výron onoho absolutně reálného, protože vše vyšlo z této skutečnosti a vše se k ní vrací. Věci pro nás skutečné jsou samy o sobě neskutečné. Co nazýváme „bytí“, je tedy vlastně „nebytí“, a co jest pro nás nebytí, tj. právě bytí, jsoucnost. Žijeme tedy ve velké temnotě.

Co považujeme za reálné, skutečné, to není skutečné, a přece vychází ze skutečného, neb ono skutečné je vše.

To jediné reálné je „Tao“, ale nezapomínej, že „Tao“ jest jen pouhé znění slova, které člověk pronesl, a že pravé Tao je nevýslovné. Žádná z věcí, jež lze postřehnouti ústrojím smyslů, ni žádná ze žádostí srdce není reálná, skutečná.

Tao je počátek nebes i země. Jednost zrodila dvojici, dvojnost zrodila trojnost, trojice zrodila miliony, a miliony věcí vracejí se ku Jedinému.

Když toto jasně podržíš, prošel jsi prvými branami moudrosti. Víš, že Tao jest původ všeho: stromů, květin a ptactva, moře, poušti a skal, světla i tmy, tepla i chladu, dne i noci, léta i zimy i tvého vlastního žití. Světy zanikají a okeány se rozptylují v parách během věčnosti. Člověk se vynoří z temnoty, usměje se v klamném svitu a mizí opět – ale ve všech těchto proměnách bylo ono Jedno. Ve všem jest Tao. Tvá duše ve svém nejhlubším nitru je Tao. – „Vidíš zde ten svět pře sebou?“.....

A ukázal při tom vznešeným pokynem k moři. Řady hor na obou stranách vztyčovaly se s úchvatnou mocností do ovzduší, podobny velkým, silným myšlenkám. Zmenšovaly se do vzdálenosti, jevily se jemněji a mizely konečně na neurčitém obzoru ze světla a vzduchu. Na jednom z bližších vysokých vrcholů stál osamělý stromek, v záplavě světla chvěly se zřejmě jeho útlé lístky. Večer počínal se skláněti, a vídná nálada snášela se z nebes. Něžná růžová zář počala vystupovati, a pohoří strměla nyní v jasném, blaženost budícím odlesku, jich obrysy v dáli stávaly se zřetelnější, všude spatřovalo oko mírné povznášení se a pak nehybné tiché setrvávání, podobní vnitřně vědomé, zbožné oddanosti.

Vlny moře přicházely zvolna, beze zvuku, jakýmsi tiše postupujícím plynutím, jako klidné jisté přibližování se nekonečnosti. A na hladině loďka se zlatě ozářenou plachetkou. Blížila se tak zcela beze strachu, plna důvěry a lásky, ač tak malá na nedozírném moři. Vše dýchalo čistotou, na ničem nebylo ani stopy špatnosti.

I řekl jsem s hlubokým vzrušením nevyličitelně zvláštní radosti: „Cítím to nyní, Ó mistře! Všude je to, co hledám. Neměl jsem hledat v tak přílišné vzdálenosti, neb je to zcela blízko u mne. Všude jest, co hledám, co jsem též sám, co jest má duše. Je mi to tak spřízněné, tak známé, jako mé vlastní já . Vše je zjevení. Všude jest Bůh. Tao je ve všem“

Mudrc odpověděl: „Dobře pravíš“ Ale buď pozorný, abys vyhnul se zmatení a omylům. V tom, co vidíš, je Tao, avšak Tao není to, co vidíš. Nesmíš se domnívat, že bys mohl spatřit Tao svými očima. Též co cítíš, není Tao. Tao nevzbudí ani radost v tvém srdci, ani nepřivodí slz do tvých očí. Všechny tvé pocity a dojmy jsou vztažné a ne skutečné.

Než o tom nechci nyní více hovořiti. Ty stojíš ještě u první brány a vidíš teprve svítání dne. Že víš, že Tao je ve všem, jest již mnoho, to učiní tvé žití přirozenější a důvěry plnější, neb věř mi, že spočíváš v objetí Taa tak jistě, jako dítě v náručí matky.

Staneš se tím též vážný a rozmyslný, neb budeš se cítiti všude ještě posvátněji, než zbožný kněz ve chrámě.

Nedáš se též více zmásti střídáním se a proměnami věcí, života a smrti, neb víš, že jak život, tak i smrt vycházejí z Taa, a je to tak prosté, že Tao, které tě v životě plní a obklopuje, též po smrti bude bez skončení v tobě a kolem tebe. Pohled na tuto krajinu zde před sebou! Stromy, hory, moře jsou tobě spřízněny, s tebou sbratřeny, rovněž jako vzduch a světlo.

Vidíš, kterak moře sem přichází? Tak samo sebou, tak přirozeně, tak „protože tomu právě tak býti musí“. – Vidíš, jak ten strůmek, tvůj blíženeček, se sklání na onom vrcholu, a vidíš, jak jednoduše všechny ty lístky se pohybují?

I lidé mohli by se státi pravými lidmi, kdyby nechali své žití plynouti samo sebou, tak jako vlnící se moře se pohybuje, tak jako květina kvete v prosté kráse, v níž zrcadlí se Tao.

Proto chci k tobě promluvit o „vú-vaj“, o „nejednání“, o „samojští“ dechem pohybu, jak zrozen byl z Taa.

Vú-vaj značí „nepůsobení“, a přece současně nejvyšší konání. Vú-vaj není nečinnost neb netečnost. Vú-vaj je nečinnost zvrácených, nepřirozených hnutí (vášni, žádosti), ale činnost přirozeného pohybu z Taa. Proto je psáno v knize „Nan-hva-king“: „Nebe a země nečiní nic (ve zlém smyslu), a (přece) není ničeho, čeho by nečinily.“ Veškerá příroda vzniká pohybem přirozeným, z Taa vycházejícím.

Též v každém člověku je také puzení ku pohybu, které, vyšlé z Taa, chce ho opět přivést ku Tau zpět. Avšak lidé bývají zaslepováni svými vlastními smysly a žádostmi. Chovají chtivost a nenávisť. Touží po roz-koši, slávě, bohatství. Jich hnutí jsou divoká jako bouře, a chůze – rušivá, drsná vystupování a opětne prudké padání. Přidrží se pevně všeho, co není skutečné. Chtějí příliš mnohé, než aby chtěli ono jediné. Chtějí věděti z míry mnoho. Chtějí býti ctnostní, dobří, moudří. Ale jediná spása jest: návrat k našemu původu.

V nás je Tao. Tao jest klid. Klidu lze nám dosáhnouti jen tím, že po ničem nebažíme, ani po zvláštní dobrotě neb moudrosti.

Ó, jaké to všeliké žádání, aby člověk zvěděl, co je Tao! A to druhé trmácení se s výrazy, jak se po tom ptá a jak to říci!

Pravý mudřec následuje učení, které je beze slov, jež zůstává nevyslovené, tak je psáno v Tao-tě-kingu. A kdo bude moci to kdy vyřknouti? „Ti, kteří to vědí, nevyslovují toho, ti, kteří to vyslovují, nevědí toho“. Též já ti nepovím, co je Tao. Musíš to najíti sám, tím, že se zprostitíš všech vášní, veškerého zvláštního přání a žádání, a budeš pak žít zcela sám sebou, bez nepřirozeného chtění. Musíš se mírně nésti ku Tau, tak stejnoměrně, pokojně, jako pohybuje tam tne velký, širý okeán. Nehýbe se proto, že se chce pohybovati, že ví, že pohybování se nemoudré neb dobré. Hýbe se zcela sám sebou. Tak vrátíš se též jasným vznášením se k Tau, a budeš pak Taem samým.“

Mudrc se odmlčel a pohlédl na mne vážně. Jeho zrak budil dojem jako tichá, čistě modrá obloha.

„Otče,“ řekl jsem, „to, co mně pravíš, je krásné a hluboké, a zdá se býti tak jednoduché, jako příroda, ale pro člověka není to tak docela jednoduché, aby se vynesl k Tau tak klidným „nejednáním“.

„Nezaměňuj nesprávně slov a významů,“ odvětil. „Nejednáním, vú-vaj, nemyslil Laotse obyčejnou nečinnost, prostou lenivost při zavřených očích. Mínil: ztišení pozemských hnutí, zastavení toužení a dychtění po věcech neskutečných. Žádal činnost ve věcech skutečných, přičinění se v reálném. Myslí účinné, síly plné hnutí duše, která musí býti vysvobozena z temného těla, jako pták ze své klece. Mínil povolnost vnitřnímu puzení, oddání se onomu tíhnutí, které jest nám údělem z Taa a které přivádí duši naši opět ku Tau. A věř mi: tento pohyb je tak přirozený, jako plynutí onoho obláčku tam nad námi...“

Nad našimi hlavami, vysoko v modrém étheru, vznášely se zlatě ozářené oblaky. Blížily se zvolna k moři, stkvějice se obdivuhodně. Tiše, neslyšně stoupaly.

„Za malou chvíli zmizí úplně v nekonečnosti nebes,“ pravil mudrc, „a nespátíš nic více než ono věčné modro. Tak vzejde i tvá duše v Tau“

„Můj život je plný nepravosti,“ odpověděl jsem, „jsem příliš zatížen temnými žádostmi, a tak chmurní jsou i moji bližní. Jak mnoho by se kdy toto žití vznést ku Tau tak zářivě, v nejčistší esenci? Je tak těžké špatností a musí klesnouti nazpět v kalný rmut“.

„Nesmysleš tak! Nevěř tomu!“ řekl mudrc a usmál se vlídně, pln laskavosti. „Žádný člověk nemůže Tao zničit, a ve všech plane duše v nezhaltitelném lesku. Nedomnívej se, že špatnost lidí je tak velká a tak mocná. Ve všech žije nesmrtelné Tao, v mudrci a básníku právě tak, jako ve vrahovi a cizoložníku. Všichni chovají v sobě nezničitelný poklad, a nikdo není lepší druhého. Nemůžeš spravedlivě míti jednoho raději, než jiného, nelze tobě jednomu z nich žehnat a druhého zavrhat. Jsou v podstatě tak stejní, jako dvě zrna písku zde na této skále. A žádný z nich nebude na věky vyloučen z Taa, neb všichni nosí Tao v sobě. Jejich viny jsou klamně, podobny stínům a mlhám. Skutky jejich jsou mylné zdání a jejich slova se rozvanou jako prchavé sny. Nemohou býti špatní, nemohou též býti dobří. Jsou neodolatelně přitahováni k Tau, tak jako kapka vody tam dole k velkému moři. Může to jen trvat u jednoho o něco déle než u jiného. Ale co znamená řada století pro nekonečnost?“

Ubohý příteli! Způsobily ti své chyby tolik úzkosti? Pokládal jsi své vady za silnější než Tao? Považoval jsi hříchy lidí za mocnější než Tao? Chtěls být příliš dobrý a spatřil jsi tak přílišně svou špatnost. Chtěl jsi viděti lidi příliš dobré a byl jsi proto převráceně zarmoucen jich špatností. Ale to vše je zdání. Tao není dobré, a Tao není špatné. Tao je reálné, skutečné. Jedině Tao jest. A všechny neskutečné věci žijí zdánlivý život kontrastů a vztahů, avšak netrvají samy o sobě. Proto nechtěj především býti tak dobrý a neměj se za tak špatného. Vú-vaj – nejednající, sám sebou jdoucí – taký musíš být: ne špatný a ne dobrý, ne malý a ne velký, ne nízký a ne vysoký. Až budeš jen kdysi prost všeho svého zdání, všeho svého přání a žádání, pak půjdeš sám sebou a vzneseš se k Tau tím světlým pohybem, který je tvým nejčistším a jedině skutečným principem životním, tak světle a tiše, jako ten ozlacený obláček nad tvou hlavou vzešel v nebesích.“

Cítil jsem se nenadále mnohem volněji než před tím. Nebyla to nijaká radost, žádné štěstí, co jsem cítil. Bylo to jemné rozpínání se, šíření se obzorů, ve mně.

„Otče,“ řekl jsem, „jak Ti děkuji! Tvá slova plná Taa vzbuzují ve mně již pohnutí, které sice sobě nedovedu vysvětliti, jímž se však cítím býti mírně unášen. Jak obdivuhodné je Tao! Nezmohl jsem toho dosáhnouti posud ještě nikdy veškerým svým hledáním moudrosti a žízněním po vědění.“

„Nemluv o tomto žádání vědomostí a moudrostí,“ pravil mistr. „Nechtěj věděti příliš mnoho, a budeš věděti později sám sebou, nepřirozeným postupem dosažené vědění svádí od Taa. Netouží po tom, abys věděl vše o lidech a věcech kolem sebe a zvláště ne o jejich vztazích a kon-trastech. Nevyhledávej též především přílišně štěstí a neobávej se neštěstí, neb žádné z obou není skutečné. Ani radost není reálná, ani zármutek. Kdybys mohl sobě Tao představit jako libost, jako nelibost, jako štěstí, jako neštěstí, pak by to nebylo Tao, neb Tao jest jedno a nemůže míti protikladu. Chuang-tse vyslovil to tak prostě: „Největší štěstí není štěstí.“ I bolest zmizí pro tebe. Nesmíš věřiti, že by bolest byla skutečnou věcí, podstatným principem trvajícím, tedy života. Tvá bolest ustoupí kdys od tebe, tak jako mlhy mizí od hor. Neb nahlédneš kdysi, že vše trvajícím je zcela přirozené a samo sebou, a všechny věci, které se ti tak dlouho zdály rmutné a temné, stanou se vú-vaj, zcela jednoduché a nebudou ti podivné, protože vše je z Taa, vše jest přirozeným dílem té velké soustavy, která vyšla z jednoho principu.“

Potom tě nezarmoutí nic více a nic tebe více nepotěší. Nebudeš se smáti a nezapláčeš. Vidím, že se nyní na mne díváš v pochybnosti, jakoby mne pokládal za příliš chladného, za bezcitného. Však, až pokročíš o něco dále, nahlédneš, že je to úplně Tau přiměřené, když jsi takový. Neb vida utrpení, budeš věděti, že musí někdy předejít, protože není skutečné, a hledě na veselení se, pochopíš pak, jak je toto jen docela primitivní radost, která závisí na času a okolnostech a trvá jen zdánlivě svou opačností ku žalosti. Vida milého člověka, shledáš to zcela přirozené, že je takový, jaký jest, a vzejde ti tušení, oč bude kdys lepší, až nebude již ani milý a dobrý, jsa nad to povznesen. A na zločince budeš hleděti klidným okem, bez nenávisti, neb v Tau je tobě rovný a žádné z jeho provinění nemůže v něm zničit Tao. Až budeš moci býti vú-vaj – „nejsoucí“, v obyčejném, lidském slova smyslu – pak teprve počneš skutečně býti, tehdy vstoupíš do pravé jsoucnosti, a poneseš se svým životem tak klidně a sám sebou, jako to nedohledné moře zde před námi. Nic neporuší tvého klidu. Spatříš ve všem Tao, sjednotíš se se vším existujícím a budeš se dívati na veškerou přírodu kolem sebe, jako na milou, důvěrnou bytost, jako na sama sebe. A klidně přijímaje proměny dne a noci, života a smrti, procházej se sám těmi změnami, vejdeš kdysi ve svůj původ: v Tao, kde není nijaké proměny více“.

Tehdy jsem řekl: „Otče, to co pravíš, je tak jednoduché, a musím tomu věřiti zcela sám sebou. Ale mám ještě život tak rád, a jímá mne úzkost před smrtí, též je mi teskno již při pomyslení na smrt mých přátel a mé ženy a mého dítěte. Smrt jeví se mi tak temná a chmurná – a světlý, jasný je život se zářícím sluncem a zelenou zemí plnou květin“. Mistr děl: „To proto, že ještě dobře necítíš, jak „sama sebou“, jak zcela přirozená smrt, právě tak jako život. Myslíš přílišně na to nicotné tělo, které musí

spočínouti tak hluboko v chladné zemi, ale to je pocit vězně, kterému kyne svoboda, a jehož zarmocňuje, že má opustit svou tmavou žalární kobku, v níž tak dlouho byl žil. Ty spatřuješ smrt v odporu se životem, ale oboje není skutečné, obé jsou proměny, zdání. Tvá duše přeplyvá při smrti jen ze známého jezera do neznámého – zapomenutého – moře. Ono reálné, skutečné v tobě, tvá duše, nemůže nikdy zaniknouti, a ona se též neobává. Této bázni musíš se pro vždy sprostít, neb lépe, až budeš starší a žil jsi sám sebou, přirozeně, dle hnutí z Taa, nepocítíš více této tísně, neb odstoupí zcela sama sebou. Též nebudeš truchlit pro ty, kteří odešli před tebou, a s nimiž budeš kdysi sjednocen, až se povzneseš nad kontrast loučení.“

Mudřec mluvil tak, jakoby to vše bylo zcela přirozeně a rozumělo se samo sebou, ale mně nebylo to ještě jasné i odtušil jsem: „Je hrozná tato moudrost! Děsí mne skorem. Život jevil by se mi tak studený a prázdný, kdybych měl být tak moudrý.“

Život je chladný a prázdný,“ odpověděl mudrc tónem velice klidným, bez nevážnosti,“ a lidé jsou klamni jako život. Není tu skorem nikdo, kdo by znal sama sebe, není zde nikoho, kdo by znal jiného, a přece jsou všichni stejní. Život není vůbec, není skutečný.“

Nemohl jsem říci ničeho více a zahleděl jsem se do večerní krajiny.

Hory v mlhavém přítmí jakoby tiše spaly. Obestíral je podivuhodně jemný, modravý svit a odpočívaly jako děti, tak přítulně a pokorně pod velkým, širým nebem. Pod námi kmitala se červenavá světélka. Lkavé zvuky flétny doprovázely v dálce záduchový, jednotvárný zpěv. Moře rozkládalo se majestátně, hluboko do noci, a neurčité šumění dálavy připomínalo nekonečnost.

Tu vzdmula se ve mně nevýslovná lítost a zalila mé oči, i ptal jsem se s vášnivým rozzechvěním:

„Ale co stane se pak z lásky a přátelství?“ Pohlédl na mne. Nemohl jsem jej v temnu vidět zřetelně, avšak zvláštní svit zářil mu z očí. Odpověděl jemně: „Láska a přátelství jsou nejlepší věci v životě. Provázejí prvá hnutí Taa v tobě. Ale kdysi nebudeš je více znáti, tak jako řeka nezná proudění mezi břehy, když se rozplynula v nedozírném moři. Nemysli, že tě chci navádět, abys lásku vyhostil ze svého srdce, neb to by bylo proti Tau. Miluj, co máš rád a nedej se zmásti myšlenkou, že by láska byla překážkou, která by tě udržovala v zajetí. Vyloučení lásky z tvého srdce bylo by zpozdilé jednání a pozemské hnutí, a byl bys pak Taa vzdálenější, než před tím. Pravím jen, že láska vymizí kdysi sama sebou, protože Tao, ono jediné skutečné, není láska. Nezapomínej, že – pokud lze je to ku tvému dobru – mluvím o věcech svrchovaně vznešených. Kdybych mluvil jediné o životě a lidech, pak bych řekl: Láska je to nejvyšší.“ Jen tomu, kdo opět vzešel v Tau, je láska něco minulého, zapomenutého.

Ale jest již pozdní chvíle a nechci ti též sdělit příliš mnoho najednou. Jistě si přeješ noclehu v chrámu, zařídím čeho zde třeba. Pojď nyní se mnou dolů.“

Rozžehnul malé světlo a podal mi ruku, aby mne vedl. Tak sestupovali jsme zvolna, krok za krokem. Byl tak starostlivý o mne, jako bych byl jeho děckem, u každého příkrého svahu svítil mi napřed a vedl mne pozorně dále, dbaje každého mého pohybu.

Když jsme došli dolů, přikázal mně malý, pro mandariny vyhražený pokojík a přinesl též pokrývku a podušku.

„Děkuji tobě z plna srdce, otče,“ řekl jsem, „kdy mi bude lze, abych ti projevils své uznání?“ Pohlédl na mne vlídně. Usmál se pak sotva patrně a mlčky odcházel.

II. UMĚNÍ

„Co jest umění?“ tázal jsem se mudrce...

Odpočívali jsme na hoře, ve stínu skalní klenby. Před námi oceán – nekonečný odlesk slunce. Po hladině plynuly volně plachty zlatě ozářené, a nad nimi vznášeli se ušlechtilými pohyby světlí rackové. Na modré obloze vystávaly velké, bílé mraky, čisté jako sníh a blížily se stejnoměrně v majestátních řadách.

„Co jest poezie?“

„Je to tak jednoduché, tak přirozené, jako moře, jako ptáci, jako oblaka,“ pravil mudřec. „Nemyslím, že to budeš chápat a cítit tak nepadno, jako Tao. Třeba ti pouze rozhlédnouti se kolem sebe, po zemi, po vodách, ovzduší, abys to zvěděl.“

Poezie existuje od vzniku nebes a země.

S nebem a zemí byla též zrozena nejvyšší krása. Slunce a měsíc ozařují mračna a růžové mlhy jitra a večera; a přece není zde nijaké barvy, která je proniká – jako roucha – že jsou tak podivuhodné a ne-vyčerpateľně proměnlivé, a tvoří ono „velké viditelné“ pod oblohou.

Kdekoli vystupuje nějaký zvuk, musí vznikat z pohybu. Vše v přírodě má svoje ústa. Ze všech rtů ve světě vycházejí zvuky, pohybují-li se.

Naslouchej chvíli proudu, který se v horách řine přes skálu. Jakmile přišel do pohybu, vydává svůj zvuk, vysoký nebo hluboký, dlouhý nebo krátký, který sice není v přesné shodě se zákony hudby, ale má přece jakýsi ráz a rytmus. – Tj. přirozený, samorodý zvuk nebes a země.

Nuže :je-li srdce lidské do krajnosti prázdno a do krajnosti plno ducha, a bylo-li jím hnuto, vychází z něho zvuk. Není to podivné, že tím vzniká nejrůznější literatura?

Tedy: poesie jest zvuk srdce . – To je docela jednoduché a zajisté jsi to pochopil.

Poesii lze slyšet a vidět všude, neb veškerá příroda jest jediným velkým poetou. Ale právě, že je to tak jednoduché, je to též tak přísné a nezměnitelné. Kde tryská pramen pohybu, tam plyne též zvuk verše. Jakýkoli jiný zvuk není poesíí. Zvuk musí přijíti zcela sám sebou – „vú-vaj“ – nesmí býti skládán umělým způsobem. Mnoho, mnoho jest lidí, kteří nepřirozenými pohyby zvuky vyvolávají; ti nejsou však básníky, nýbrž počínají sobě jako opice a papouškové. Jen málo jest pravých básníků, z nichž verš plyne sám sebou, pln hudby, mohutně, jako proud hučí přes skály, jako hrom duní v mracích, nebo jemně, jako mírné snášení se deště z večera, jako tiché vanutí větru za letní noci.

Slyš moře u našich nohou! Nepěje podivuhodnou píseň? není to jediná báseň, ryzí hudba? Nevidíš všude vlny, jak postupují v nekonečném pohybu, jedna za druhou a přes druhou a zase dále, a ji-né, jež se vrací a opět mizí v hudbě? Slyšíš ty šumné rytmy?

Ó, velký a jednoduchý musí býti básník, podoben moři! Hnutí jeho jsou jako ona moře, dle pohybu, který je z Taa a kterým se musí dáti tiše unášeti, nejednaje sám, tak poslušný, jako dítě. – Velké jest moře. Velký jest básník. Ale větší je Tao, které není velké.“

Odmíchl se a naslouchal moři. Viděl jsem, jak hudba jej plnila.

Mnoho jsem přemýšlel o jeho slovech o Tau. obával jsem se, že jeho nezměrná, vznešená filosofie bude odsouzením umělci, a že dám-li se tak mimovolně poutati jeho moudrostí, nebudu moci dále cítit čisté nadšení básníka, a nebudu více schopen dětsky radostného vznětu při spatření krásy.

Ale on stál zde v takém úchvatu, jakoby viděl moře poprvé a se zářícím okem naslouchal ruchu vln!

„Není to krásné,“ pravil opět, „není to divuplné toto znění, které vychází z Taa, z nezvučného? To světlo, jež vyzářuje z Taa, z nesvitného? A verše, hudba slov, zrozená z Taa, z nemluvného? Nežijeme v nekonečné záhadě, v níž se kdysi objeví jednoduchá, naprostá pravda?“

Mlčel jsem po dlouhou dobu. Ale ještě jsem to nemohl dobře chápati. Vše zdálo se tak jednoduché, že bylo to pro mne příliš jednoduché. I tázal jsem se v pochybnostech:

„Může to býti skutečně tak prosté: býti básníkem a zpívati verše? – Nelze nám přece tvořiti verše tak snadno, jako se proud řine přes skálu. nemusíme se dříve učit a cvičit a poznati správné formy verše? Tj. přece skutečné, vlastní jednání, ne však samovolný pohyb.“

Ale moje otázka nepřivedla jej do rozpaků, odpověděl ihned:

„Nedělej se tím másti. Vše záleží na tom: Má onen člověk právě zřídlo, z něhož musí plynout verš, anebo ho nemá? Chová v sobě ona jednoduchá, čistá hnutí z Taa, nebo není jeho životní princip tak prostě krásný? Má-li v sobě onen pramen, jest básníkem, nemá-li jej, není básník.“

Nyní již pochopíš ihned, že – přesně pozorováno s vysokého hlediska – všichni lidé jsou vlastně básníky; neb řekl jsem tobě: ve všech jest původní, podstatný pohyb z Taa a opět k Tau. Než, jen u zcela ojedinělých osob jsou tato hnutí tak rozvinuta a v tak silném napjetí, že je činí schopnými viděti ony vznešené krásy, které tvoří břehy, podél nichž plyne tok jich duše , až se rozšíří v bezbřehou nekonečnost. Lze též říci: obyčejní lidé jsou stojaté vody v bahnitě půdě se sporou vegetací; básníci jsou čisté řeky, které proudí ku bezmeznému oceánu, mezi bohatými břehy, plnými skvělé nádhery. – ale nebudu raději užívati tak mnohých obrazů, neb to není vlastně dosti jednoduché.

Chceš věděti, nemusí-li se člověk, který je skutečně básník a chová v sobě pravý zdroj, přece jen cvičiti ve svém umění, nýbrž pohybuje-li se v něm spíše tak sám sebou, jako příroda? – Poslední jest pravda nad všechnu pochybnost!

Neb nezapomínej, že mladý básník, který po nějakou dobu studoval ony různé formy básnění, nachází je tak přirozené, že ani nemůže viděti jiných. Jeho verše budou se pohybovati samy sebou ve formách krásy, jednoduše proto, že neznají pohybu jiného. Tj. právě rozdíl mezi básníkem a diletantem, že básník zpívá své verše, jak z něho tryskají, a teprve potom je zkoušeje poznává, že jsou ve všech svých pohybech, ve znění i rytmu správný, kdežto diletant vytkne si vždy nejprve dle umělého plánu určitou cestu verše, po které se pak všemi silami snaží posunovati bezduchá slova. Oduševnělá slova básníkovy plynou sama sebou, právě proto, že byla oduševněna.

A zcela přesně pozorováno, neexistují vlastně vůbec žádné pevné formy básnění a nijaké zákony: neboť verš, který sám sebou vytrysknul z pramene, pohybuje se vlastní silou a ne podle předem formulovaného, lidského zákona. Jediný zákon jest, že zde není nijakého zákona.

Snad se ti to zdá příliš odvážlivé, mladý muži! Ale uvaž, že se svými důvody vycházím od Taa a ne od lidí, a že též tak znám jen velmi málo pravých básníků. Velice vzácný jest člověk, který je tak ryzí a čistý, jako příroda sama. myslíš, že jest mnoho takých ve tvé zemi?“

Bylo mi podivně při této otázce; neočekával jsem jí a nechápal jsem, proč mudrc chtěl něco podobného vědět. Odpověď zdála se mi též nad míru nesnadná, i položil jsem mu proto dříve ještě jinou otázku.

„Ó mistře, to ti nemohu říci, dokud mne ještě lépe nepoučíš. Proč tvoří básník báseň?“

Zdalo se, že se tomu diví, neb tázal se mne, jakoby mně nebyl dobře rozuměl:

„Proč básník tvoří báseň?“ -

„Ano, mistře, proč?“

Usmál se mírně a pravil:

„Proč šumí moře? Proč zpívá ptáče? Víš to, synu?“

„Otče, protože jinak nemohou, poněvadž prostě musí, dle své přirozenosti! Je to vů-vaj!“

„Zcela správně! Nuže: mělo by tomu býti u básníka jinak?“

Přemýšlel jsem, ale nenacházel jsem dosud nijaké odpovědi.

„Ano, může to býti přece jiné. Básník může pěti, aby tvořil neb obohatil literaturu, kde ještě žádné není, nebo kde zaniká. Jsou též básníci, kteří pějí, aby se oděli glorií, aby se stali slavnými a dosáhli mnohé přízně.“

„Musíš se vyjádřit pozorněji,“ pravil mudrlec, „a nesmíš zneužívat slov, která jsou jiným svatá. Neboť básníci, kteří tak pějí, nejsou básníky. Básník nemůže pěti s určitým úmyslem, jinak by byl diletantem.“

„Ale mistře, i když básník pěl skutečně tak čistě jako ptáče, nesměl by se pak těšiti z vavřínů a růží? Nesmí žárliti na toho, kdo nosí věnec, o němž se domnívá, že je ho sám hoden? Může si úmyslně počínati jinak, než lidé ostatní, aby vynikal nějakou nápadnou zvláštností? Může se pokládati za lepšího než obyčejný lid? Nebo nesmí nenáviděti osoby, které ho nekorunují, nýbrž jemu se posmívají? jak můžeš mi vysvětlit všechny tyto případy? jeví se mi tak podivně v onom přirovnání s malým ptáčetem a velkým oceánem!“

„Všechny tyto otázky, mladý příteli, jsou odpovědí na můj dotaz,“ pravil mudrlec; „neb, že to vše chceš vědět, dokazuje, že v tvé zemi není mnoho básníků. Uvaž dobře, že chápu slovo „básník“ v jeho nejčistším, nejvyšším významu. - Básník může žiti jenom svému umění, které miluje jako také, a ne jako prostředek, aby sobě opatřil nějakých zemských požitků.“

Básník spatřuje lidi a věci v jich nejjednodušší souvislosti a podstatě tak prostě, že blíží se tím Tau. jiní lidé vidí vše nejasně, jako mlhou. Básník ví to jako nezvratnou pravdu.

Může tedy očekávati, že jeho jednoduchost bude viditelná lidu mraky obestřenému? Může chovati city nenávisti a smutku, když není poznáván? Může cítit radost, je-li věnčen? – je tomu jako s proměnou ročních počasí. není to nijak zvláštní, neb je to přirozený postup věcí. Básník proto nezoufá, není-li slyšen, a nejásá, je-li oslavován. Pozoruje poměry v lidu, jak se s nimi setkává, jako přirozené následky, jichž příčiny zná. Úsudek obyčejného obecního není mu ani lhostejný, neexistuje prostě pro něho. Nepěje též své verše lidu, nýbrž proto, že zpívati takřka musí. Znění lidských hlasů o jeho díle uniká mu zcela, i neví, je-li slavný neb zapomenut. Největší slávou jest: nebýti slavný.

Pohlížíš na mne, mladý muži, jako bych ti vyprávěl o divech. Ale mluvím jen o jednoduchých pravdách, tak prostých a přirozených, jako pravda v krajině, nebo v moři. Poněvadž jsi dosud prodléval v rozrušeném životě lidí své země, neviděl jsi ještě nikdy pravou jednoduchost. Po dlouhý čas neslyšel jsi mluvit o ničem jiném, než o zásluhách, slávě, cti a podobném, i domníval jsi se, že tyto věci jsou skutečny a nepostrádatelný jako vzduch, který vdechuješ. Vše tj. pouhé zdání a klam.

Ti, které jsi tam viděl, byli snad básníky pravého původu, ale zbloudili, vzdálili se oněch hnutí, jež byla jich životním principem z Taa, a nezůstali tím, čím původně byli, nýbrž klesli svou slabostí na povahu lidí obyčejných. Činí totéž, co lidé všední, jen že to konají silněji. Poznávám to z tvých otázek.

Ale všichni ti nejsou více básníky a nebudou pěti pravou poesii, dokud jsou takoví. Neb nejopatrnější odchýlení od původního pohybu stačí, aby poesii porušilo.

Jest pouze jedna přímá cesta: prostá a neposkvrněná, však přísná jako přímá čára. Tato přímá čára jest ono samo sebou jsoucí; mimo ni pohybuje se vše nepravé jednání, cesty ku slávě, moci, bohatství. Přímá čára postupuje sama sebou, bez odchýlení, bez zvláštního směru, jednoduchým způsobem k nekonečnu.

A nemluvím zde přirozeně jen o umělcích slovních, nýbrž o umělcích vůbec. – Ukáži ti něco od umělce, který se mi jeví tak ryzí a prostý, jak si představuji pravého a jednoduchého člověka. Pojď se mnou!“

Mudrc vedl mne do svého domku, do prostě zařízené síňky. Otevřel dvířka ve zdi a vyňal dřevěnou truhlici. Postavil ji opatrně na zem, odsunul víko a vyzvedl z ní jinou uzavřenou skříňku z červenohnědé dřeva, kterou postavil na stůl.

„Hleď,“ pravil, „To je nejprve pěkná skříňka. krásná věc musí míti též přiměřenou schránku, která jí také skrývá před profanními zraky.“

A otevřel obě křídla pouzdra. Nitro bylo vyloženo světlemodrým hedvábím. Uprostřed stála soška. Stkvěla se tak podivuhodnou září, jakoby kolem sebe šířila vlastní světlo. Byl to „Buddha Kvan-jin“, sedící na rozvinutém květu lotusu, jehož stonek se zvedal z rozbouřených vln.

Umělec chtěl ve svém obraze symbolizovat i též ranní červánky, jež národům Východu zasvitly, když Buddha se zjevil, a nežnou bělostí svého porcelánu dal prosvítat jemnému růžovému nádechu, jaký vroubí ranní oblaka dřívě, než zazáří glorie slunce. Není to jímavější, toto tušené, přicházející světlo, než plné světlo samo? Vidiš, jak tento neurčitý, a přece tak podivuhodně čistý nach prosvítá bělostí? Zde jest dojem hmoty skorem setřen, je to divl!“

Nemohl jsem chvíli promluvit pohnutím. Cítil jsem, jak krása tohoto umění ještě více než moudrost starcova tříbí mou duši. Konečně jsem se tázal tiše:

„Kdo provedl tento zázrak? Rád bych to věděl, abych ctil jeho jméno tak jak tvé.“

„Na tom nezáleží mnoho, mladý příteli!“ odpověděl mudrc. „Duše, která žila v tomto umělci, vznesla se opět blíže ku Tau, tam, kam se i ty kdysi obrátíš. Jeho tělo zaniklo, jako listí stromu, tak jako i tvé kdysi zajde. Co záleží tedy nyní na jeho jménu? – Chci ti je však říci: jmenoval se Tan – Vej, a vryl toto jméno krásnými znaky na zadní stranu sošky, poněvadž to bylo tehdy zvykem. – Čím byl?“

Přirozeně jen prostým člověkem, který ani nevěděl, že byl takým umělcem, který se nevyvyšoval nad lidi obyčejné, a který ani netušil, že jeho dílo je tak překrásné. Ale on díval se často na oblohu nad sebou a miloval dálky moře, krajiny a květiny, jinak by byl nemohl býti tak cituplný. Tak jednoduché linie a čisté barvy vidíš jedině v přírodě. Nebyl nijak slavný, nenajdeš jeho jména v dějinách. Nemohu ti říci, odkud přišel, jak žil a jakého stáří dosáhl. Víím jen, že je tomu na 800 let, kdy takové sochy byly tvořeny, a že staří znalci umění praví, že tato soška jest asi z doby počátku dynastie Mingů. Umělec zůstal tehdy pravděpodobně skorem neznámý, a jen jeho jméno zachováno touto soškou, která ještě přetrvává ve své skvělé velebnosti.

To jest umění, které není dočasné, nýbrž připomíná věčnost! – Tento porcelán je skoro neporušitelný, a jeho lesk nezanikne. Celek stojí tak pevně a přece tak lehce na zemi, a bude zde ještě, když naši potomci budou dávno již zesnuli!“

Hleděli jsme na obraz mlčky ještě nějakou dobu. Pak sáhl mudrc opět šetrně na schránku.

„Je to tak jemné,“ pravil, „že bych se snad ani neodvážil vystavit to plnému světlu dennímu, zdá se mi jaksí příliš hrubé pro tuto něhu, - vše je tak éterické, jako duše.“

A zvolna vložil pouzdro opět do truhlice, kterou uzavřel.

Vyšel pak přede mnou z chýše, a posadili jsme se opět pod klenutí přečnávající skály.

„Jak bylo by krásné, kdyby všichni lidé v prostotě takové věci tvořili a jimi se všude obklopovali!“

„Všichni lidé“ – odpověděl, „tj. skorem trochu mnoho! Však byl kdysi skutečně čas, kdy tato veliká říše byla jediným krásným chrámem umění. Stopy toho můžeš ještě v Číně spatřiti. Byla doba, kdy většina lidí byla prostými umělci. Všechny věci, které tvořili jich okolí, byly krásné, nejmenší jako největší: chrámy, zahrady, stoly i nádoby. Pozoruj jenom čajové misky a malé kaditelníčky z této periody! Nejchudší dělník jedl z mísy, která byla svým způsobem stejně dokonalá, jako má soška „Kvan-jin“. Všechny předměty, které byly zhotovovány, byly krásné samy sebou. Vše bylo pěkné, poněvadž všichni lidé byli prostí a poctiví. Bylo to tehdy tak přirozené, jako jest nyní přirozené, že většina výrobků není krásná.

Umění v Číně kleslo na nejnižší stupeň následkem nízkého stavu sociálního. A to je znamením úpadku této veleříše, neb umění jest nerozlučně spojeno s rozkvětem země. Jde-li umění zpět, schází celá země. Nemyslím to z hlediska politického, nýbrž mravního. Neb mravně silní, prostí lidé vytvářejí sami sebou silné, zdravé umění.

Ano, co jsi řekl, jest pravda: jak mnohem lepší byl by život lidí, kdyby si mohli utvořit lepší okolí! Neboť příroda jest přece vždy a všude kolem nich. Pohleď na oblaka, stromy, moře!“

Moře šumělo ještě stále u našich nohou, nekonečné a čisté. Oblaka nesla se majestátně nad zemí volným pohybem, v plné záři. Lehké stíny padaly na vrchy a mizely opět s postupem mraků. Všude bylo světlo, hra barev, pohyb a zvuk.

Mudrc díval se klidně do tohoto nedozírného krásna, tak zvykle a láskyplně, jakoby dokonale cítil, jak úzce je spřízněn s celým okolím. Zdálo se, že uhodl, co jsem myslel, když jsem nyní na něho hleděl, neboť pravil:

„Jsme stejně prosti v tom krásnu kolem nás, jako strom nebo hora. Můžeme-li tak vždy zůstat, pak cítíme se dobře opatřeni ve velkém pohybu světové soustavy.

Bylo již tolik mluveno o životě lidském, a učenci octli se v labyrintu názorů. A přece je to ve svém nejvnitřnějším jádru tak jednoduché jako příroda. Neexistuje nic, co by bylo jednodušší než něco jiného, a nic není ve zmatku, byť i se tak zdálo. Vše pohybuje se tak jistě a přirozeně, jako moře.“

Z jeho hlasu zněla velká láska básníka a též klidná jistota učence, který pronáší nezvratnou pravdu.

„Jsi pro dnešek uspokojen?“ tázal se mne vlídně, „a pomohl jsem ti poněkud ku předu? Vidíš nyní jasněji, co jest poesie?“

„Otče,“ odpověděl jsem, „tvá moudrost jest poesie a tvá poesie jest moudrost! Jak to může být?“

„Je to zcela správné, jak se na to díváš,“ odpověděl. Naučíš se ještě, že všechna tato slova jsou pouhé zdánlivé obrazy. Vše vrací se ku Jedinému. Je to tak jednoduché, když to víš. – V š e j e s t T a o.“

III. LÁSKA

Byl opět večer. Prodlévali jsme na svahu chlumu, ponoření do pozorování krajiny ve velkém ztišení slavnostní chvíle soumraku. Hory kolem v dáli činily dojem, jakoby v oddané pokoře klečely pod oblohou, přijímající zvolna se snášející požehnání klidu noci. Osamělé stromy tu a tam podél návrší stály nepohnutě, podobny bytostem, hroužícím se v rozjímání. Moře samo šumělo z dálky a neurčitě, jakoby se ztrácelo ve své vlastní velikosti. Mír spočíval na všem a jen jemné zvuky vystupovaly ze všech stran, přirovnatelné ohlasu tiché večerní modlitby. – Vše obracelo se do svého nitra, blíže k oné nejhlubší společné podstatě.

Mudřec stál vzpřímen s přirozenou důstojností, ctihodný jako chrám.

Přišel jsem znovu bych se ho tázal. Neb duše má nenacházela klidu a mocné hnutí mne rozehvívalo. Nyní však, když jsem dlel u něho, nemohl jsem skorem najít slov; zdálo se mi, jakoby toho nebylo více ani třeba, jakoby vše bylo již samo sebou patrné. – Nejevilo se tu vše jednoduché a dobré? Nebylo to zrcadlení mého nejvlastnějšího vnitřního bytí, co jsem zde v kráse sklonu dne viděl kolem sebe? –

Ale konečně jsem se vytrhl z těchto citů a přerušil svým hlasem posvátné ticho okolí.

„Otče,“ pravil jsem skoro truchlivě, „všechna tvá slova zní ve mně, a jich balsám plní mou duši. Nejsem již svou dřívější osobností. Jest mi, jako bych snad zemřel a nevím, co se ve mně děje, každým dnem, každou nocí – že je mi tak volno a vždy jasněji a tak prázdněji v mém nitru. Otče, vím to, je to Tao, je to skonávání a vznešenější obrozování, ale není v tom láska, a bez lásky zdá se mi bytí Tao jen chmurným klamem.“

Stařec rozhlížel se po šerém obzoru a mírně se usmíval.

„Co je láska?“ tázal se klidně. „Zdali pak to dobře víš?“

„Ne nevím to,“ odpověděl jsem, „ale právě proto, že to nevím, je to tak velkou blažeností. Ano, dovol, bych se lépe vyjádřil: Myslím na lásku k dívce, lásku k ženě. Víím ještě, jak to bylo, otče, když jsem, dospěv, spatřil neobyčejně krásnou dívku a má duše byla poprvé unesena. Bylo to jako moře, jako širé nebe. Bylo to světlo, a já byl jsem před tím slepý. Cítil jsem zvláštní bol, srdce mé tlouklo prudčeji, a oči mne pálily. Svět byl ohněm, a všechny věci byly podivné a počali žít. Byl to velký plamen, který plápolal z mé duše. Bylo to tak tísnivé a přece tak milé a nekonečně veliké. Mistré, mně zdá se, že to bylo větší než Tao!“

Vím dobře, co to bylo,“ pravil mudřec. „Byla to podoba beztvářého Taa zde na zemi, krása to byla, jež v tobě vzbudila rytmus pohybu, kterým vzejdeš v Tau. Byl bys mohl cítiti totéž při pozorování jiných forem života i zjevů přírodních. Podobné dojmy mohl v tvém nitru vyvolati též rozkošný květ aneb velkolepý úkaz v říši živlů. Ale protože jsi člověk, který žije v žádostech, mohlo ti to býti zjeveno nejlépe člověkem jiným, ženou. Také rozumíš této formě snadněji a je ti bližší. Ale poněvadž tvá chtivost nepřipustila čisté hledění, rytmus v tobě rozpoutal se v divou bouři, v rozvichřené moře, jež neví kam se vlní. Nejvnitřnější podstatou pohnutí tvé mysli bylo však Tao.“

Ale klid kmeta učinil mě netrpělivým, jeho slova mne roztrpčila a popudila k nešetné odpovědi:

„V teorii hovoří se o všem pěkně, ale protože si lásku sotva sám někdy poznal, nemůžeš zřejmě pravý stav jiným objasniti.“

Pohlédl na mne pevným zrakem a soucitně položil ruku na rameno.

„Jednal bys neslušně, kdybys to řekl někomu jinému, synu! – Miloval jsem dříve než si ty dýchal na této zemi. Tenkrát žila panna tak divuplně krásy, jakoby by byla zrozena přímo z Taa. – Myslil jsem, že ona je světem, a svět byl mrtvý kolem ní Neviděl jsem než ji. A nebylo zde pro mne jiných, nebes ani země. Její pohled budil blaho nevylicitelné. Byla jímavější než tento večer, ale mne vzdálenější než vrcholky velehor tam na obzoru. Neřeknu ti co se stalo. Bylo to palčivější než peklo, ale nebylo to skutečné a nyní jest vše za mnou jako přešlá bouře. Myslil jsem, že zemřu – chtěl jsem uniknouti svému bolu cestou smrti. Ale podivuhodnou shodou okolností poznal jsem v poslední chvíli svůj omyl; v mé mysli vzešlo světlo, a vše bylo jasné a známé. – Nic nebylo ztraceno. – Vše bylo ještě jako dříve. Krása, o níž jsem se domníval, že mi byla odňata, žila ve mně dále bez poskvrny. Neb s onou ženou – ale s podstatou mé duše souvisela tato krása; a já viděl jsem ji zářiti všude na

světě v nepomíjivém lesku. Mé nitro bylo naplněno silou vyšší lásky, a má bytost vznášela se jejím rytmem k nekonečnému Tau.“

Uspokojen jeho klidem, pravil jsem:

„Ta, kterou jsem já tak miloval, zemřela, otče, – nestala se mojí družkou – ona, jejíž zjev mne stejně zaujal. Nyní provází mne jiná, choť nad míru dobrá a milá. Víím, že jest ryzejší, ale přec nemohu oné první zapomenouti. Jest mi drahá, a její ušlechtilost mne povznesla, ale přesto často ještě želím odchodu oné zesnulé. Jak to vysvětliti?“

„Promysli jen, co jsem již pravil,“ odvětil mudřec. „Ty miluješ, ale nevíš, co láska znamená. Povím ti to: Láska je rytmem Taa. Řekl jsem též: z Taa jsi přišel a k Tau, onomu nekonečnému, Jedinému se vrátíš. Dřímá-li tvá duše ještě v přítmi a ty cítíš ořes prvního hnutí, tehdy nevíš, kam spěješ. Vidíš před sebou ženu, i domníváš se, že onen rytmus pudí tebe k ní. Ale když jsi té ženy dosáhl, a když se tvé srdce chvělo nad jejím, neztišeně cítíš přec onen rytmus ještě v sobě, poznáváš, že musíš jíti dále, vždy dál a dále, bys jej uklidnil. Pak vstoupí smutek do duší oněch dvou lidí, a tázavě hledí na sebe, kam se nyní obrátí. Přátelsky podají pak sobě ruce a vedeni stejným z Taa zrozeným vznětem, půjdou spolu životem za týmž cílem. Jmenuj to „láska“, chceš-li; ale tato láska se neodnáší k nijakému předmětu. Co jest jméno? Nazývám to rytmem Taa. A duše milujících se jsou jako dve bílé obláčky, volně vedle sebe plynoucí, jež nesený týmž větrem našemu zraku mizí v nekonečném blankytu.“

„Na takovou lásku nemyslím,“ odpověděl jsem, „nemíním přání viděti, jak drahá bytost vzchází v Tau; neb má láska jest přání dlíti stále u ní, jest hluboká touha po splynutí dvou duší v jednu, jest žhavá žádost, vzejíti s ní jediným dechem v blahé slasti. To však vždy s milovanou samotnou, ne s jinými, ne s přírodou. Kdybych vzešel v tau, pak bylo by všechno to štěstí na vždy ztraceno, Ó, nech mne na této dobré zemi, u mé věrné družky. Je zde tak světle a známě, a Tao jest mi dosud záhadné a temné.“

„Žhavá žádost schladne,“ pravil mudřec mírně. „Tělo tvé milované zvadne a rozpadne se v prach. Listí stromů hyne na podzim, a smutně sklánějí se odumírající květiny k zemi. Jak můžeš tak milovati, co pomíjí? – Ty nevíš však dosud, jak miluješ, ty nevíš, co miluješ. Krása ženy jest pouze dočasným odleskem beztvaré krásy Taa. Pohnutí myslí, jež v neporušeném nitru budí ono přání, vzejíti v její kráse, onen příval citu, v němž tvá duše touží vznášeti se s milovanou na křídlech nad obzory, v oblastech štěstí – věř mi, že není to nic jiného než rytmus Taa; ty jen o tom nevíš. Jsi dosud jako vodní proud, jenž zná pouze své třpytné břehy a neví, jaká síla ho pudí, ale který se kdys neodvratně spojí s nedohledným oceánem. K čemu tato chtivost štěstí, lidského štěstí, jež trvá okamžik a zase mizí? Neřekl Chuang-Tse: „Největší štěstí není štěstí“? – Není to ubohé a nicotné, to vzplanutí života na okamžení s následujícím úpadkem a opětným povstáváním? To vrávoravé, chorobné chtění a chůze lidí?“ – Nežádej štěstí na ženě! Ale ona je ti radostným zvěstováním Taa. – Žena jest nejčistší formou veškeré přírody, v níž Tao se projevuje. Ta jemná síla v ní je to jež budí v tobě onen rytmus. Sama jest však nuzným stvořením jako ty a ty s jí stejnou radostnou zvěstí, jako ona tobě.

Básník vidí ženu a prodchnut rytmem Taa, spatřuje krásu milované všude, v květinách, v horách i v obzorech; neb krása ženy i přírody je táž. Je formou Taa, onoho velkého Netělesného.

Co tvá duše žádá ve vznětu nazírání – to nevýslovné, zvláštní cítění – není nic jiného, než sjednocení s touto krásou a s původem té krásy: s Taem. A tak je tomu též u tvé ženy. Jste si vzájemně anděly, kteří se vedou k Tau, aniž by to věděli.“

Mlčel jsem chvíli a přemýšlel. –

V bledých barvách a v tichu večera spočíval jakýsi smutek. Na obzoru, kde slunce bylo zašlo, zářil slabě úzký pás mdle červeného světla, dojmavý jako poslední stopa minulé radosti.

„Z čeho má původ tato nynost v přírodě?“ tázal jsem se. „není tomu v soumraku, jako kdyby celý kraj truchlil v bolné touze? Projevuje zármutek zmírajícími barvami oblohy i sklánějícími se lodyhami rostlin. Je to, jakoby příroda tesknila po milé bytosti, jakoby na všem, na moři, na horách i nebi spočíval stín žalu.“

A mudřec děl:

„Je to týž bol, který pláče též v srdcích lidí. Ona touha, která je tobě vlastní, chvěje se také v přírodě. Je to stesk po domově. Tvá duše ztratila Tao, s nímž byla kdysi jedno; a v něm chce opět vzejíti. Jen v Tau jest dokonalé sjednocení milujícího s milovaným. Není to vrcholem lásky, vstoupiti v ono Věčné-Jediné; býti tak zcela jedno s milovanou, že jsi jí a ona tebou, - tak úplně a bezmezně, že ani smrt ani život nemůže nikdy již rozdělití vaši jednost, - tak tiše a čistě, že nijaká žádost se dále v tobě nevzbudí, protože dosažena byla nejvyšší slast, a ve všem posvátný, stálý mír; neb Tao jest jediná věčná všebytnost duše.“

Není to ryzejší, než láska k tělesnosti v ženě, než ta ubohá, smutná láska, v níž sám denně vidíš, jak čistý život duševní jest poskvříván temnou, krvavou vášní? Jen když ksi vzešel v Tau, jsi navždy bezvadně spojen s duší své milované a s dušemi všech lidí, kteří jsou tvými bratry, a s duší přírody. Oněch málo prchavých okamžiků radosti, jež všichni milující na zemi prožijí, nejsou ničím v přirovnání k nezměrné blaženosti, v níž duše všech milujících vzejdou v Tau a stanou se jedinou nekonečností nejvznešenější čistoty.“

Svět blaha vzplanul přede mnou, šířeji než nejvzdálenější kraje moře, výše než nebesa.

„Otče!“ zvolal jsem uchvácen, „je to možné, že všechno, vše je tak svaté? Ach, proč jsem to již dříve nevěděl! Jak jsem v toužení trpěl, jak se soužil! Strach mne štvál, a hroznou zdála se mi smrt! Pochyboval jsem, že by vše mohlo být dobré, když jsem kolem sebe viděl tolik strasti. Myslil jsem, že jsem zatracen těmi divokými vášněmi, tou chtivostí těla, jež ve mně hořela a ze mne plála, a kterou jsem nenáviděl, ale jíž jsem přece bez rady, zbaběle musil sloužiti. Mé srdce svíralo se úzkostí, když jsem si představil, jak něžné tělo mé milované musí zvadnouti a rozpadnouti se pod těžkou zemí. Domníval jsem se, že bych pak již nikdy necítil onen radostný vznět, jako při pohledu v její oči, v nichž duše se tak nevyslovně zrcadlila.“

Bylo tehdy Tao skutečně vždy ve mně jako věrný strážce, a bylo to Tao, jež zářilo z očí mé vyvolené? Bylo Tao ve všem, co mne obklopovalo? Jest nejnižší podstata země a nebe v pravdě též nejnižší podstatou mé zbožňované i mé duše? Plane tedy proto ve mně ona tajemná touha, které jsem nerozuměl, a která mne bez klidu pudila vždy dále? Měl jsem za to, že mne chce odvést od milované, a že bych jí pak již neměl rád! – Byl to vskutku rytmus Taa, kterým žila též ona drahá bytost, rytmus, kterým dýše celá příroda a jímž stkvějící se a hvězdy krouží vesmírným prostorem? –

Pak jest vše svaté; neb ve všem je Tao, i v hloubi mého nitra. – Mně vzchází jasnější světlo; tuším, co budoucnost přinese. – Posvátným vznětem jest naplněn svět, vše chvěje se jím kolem nás, a duše má tone v záplavě slasti; neb poznala nyní lásku.“ –

Chvilí jsem odpočíval mlčky, v tichém zapomenutí. Bylo mi, jako bych byl jedno s duší mého učitele a s přírodou. Nic jsem neviděl, nic neslyšel; nebylo ve mně přání ani myšlenek. Dlel jsem v nejhlubším klidu. – Slabý zvuk mne probudil. Za námi padl plod stromu. Když jsem zvedl zrak, hleděl jsem do třpytné záře měsíce. Mudřec stál vedle mne a skláněl se laskavě ke mně.

„Napínal jsi příliš svého ducha, příteli!“ pravil starostlivě. „Je to mnoho na tebe v tak krátké době. Přemohla tě únava. Též moře usnulo; hled, ani vlnka neruší jeho lesklou hladinu, a bez hnutí dřímá pod stříbrným závojem. Ty však musíš procitnouti! Jest již pozdě, a člun je připraven; vím, že tvá družka tebe očekává.“

Odpověděl jsem ještě v polosnění:

„Rád bych zde zůstal! Dovol mi, abych se vrátil se svou ženou a směl zde na vždy setrvati. Nemohu dále žíti mezi lidmi jako dříve. Ach, mistře, mrazí mne již; vidím jejich urážlivé pohledy, jich nevěru a jízlivost. Jak mohl bych jen uprostřed chmurného, drsného lidu zachovati sobě to divuplně jasné, jemné cítění své duše. Jak skrýti je v úsměvu neb slově, aby ho nepostřehli a neposkvřnili potupným výsměchem?“

Tehdy položil vážně svou ruku na mé rameno a pravil:

„Slyš dobře, co ti povím, příteli. Ty se musíš vrátit do života mezi lidi; nelze jinak. Příliš mnoho jsi hovořil již se mnou; snad řekl jsem ti více, než bylo radno. Ty musíš nyní sám dále růsti a pokračovati. Budeš-li jen prostý, najdeš vše sám sebou jako květina světlo. V tomto okamžení cítíš hluboce a čistě pravdu mých výroků a přítomná chvíle jest jednou z nejvznešenějších ve tvém posavadním bytí. Ale nejsi ještě dosti silný, bys udržel se v takové výši. Klesneš a cítění duše zanikne opět v pouhých slovech a v theorii. Pomalu, krok za krokem dojdeš teprve daleko, že budeš to znovu ryze cítit, a vše setrvá navždy. Až k tomu dospěješ, tenkrát budeš moci sem přijíti, a pak učiníš dobře, zůstaneš-li zde; ale v té době mne již dávno nebude.“

Opakují, že můžeš vzrůstati jen uprostřed života, ne v ústraní! Neb nejsi ještě dosti vytříbený, bys mohl se povznést nad život světský. Nyní dýchal jsi v čistším ovzduší; ale brzo nastane obrat. Lidem se nesmíš vyhýbati; jsou tobě rovni, byť i necítili tak jemně jako ty. Můžeš se s nimi přátelsky stýkati jako jich soudruh, ale neodhaluj svého nitra nikomu, kdo jest příliš opozdílý. Způsobili by tobě jinak mnohé nesnáze, ani ne tak z vnitřní zlomyslnosti, jako z povrchního přesvědčení; neb nejsou si vědomi, jak hrozně jsou ubozí, jak bez hlubšího citu a poznání, a jak vzdáleni ještě všech posvátných vznětů, kterými právě ty žiješ. Vidí, že bohatství a požitky přinášejí mnoho zklamání a málo spokojenosti, a že jest jim dále o něco usilovati; nevědí však, co by to bylo. A při své neznalosti vyhledávají tím více toho, co poskytuje život nižší, a plýtvají silami, aby dosáhli věcí, které jim neprospívají. Jejich shon po majetku a rozkoši neznamená proto již zkaženost, ale jest následkem onoho popudu, který člověka stále povzbuzuje, aby se domáhal stavů lepších a vyšších.

Musíš tedy býti tak pevný ve své jistotě, že přemůžeš všechny překážky. A takovým staneš se jen po mnohém, trpkém boji. Ale slzami vzroste tvá síla, a utrpením dojdeš klidu. Především pamatuj, že Tao jest vždy v tobě a kolem tebe; že tě nikdy neopouští, a že jsi bezpečný a dobře chráněn v tomto svatém okolí. Jsi obklopen dobrodiním a ošetřován láskou, která jest nezměrná. Vše jest svaté onou prasilou z Taa, jež ve všem žije.“

Mluvil tak pokojně a přesvědčivě, že jsem nenašel slov na odpověď. Bez námitky nechal jsem se jím vésti ku břehu. Můj člun spočíval na hladině moře, a převozník čekal na mne.

„Buď zdrav, příteli žij blaze!“ pravil klidným a laskavým hlasem. „Zachovej v paměti, co jsem ti řekl!“

Já však nemohl jsem od něho tak odejít. Náhle jsem si vzpomněl, jak osamocen zde žije, a jat soucitem, uchopil jsem ho za ruku.

„Otče, pojd' se mnou!“ prosil jsem. „Má žena a já budeme o tebe pečovat; najdeš v nás vše, a ochuravíš-li, dostane se ti ošetření. Nezůstávej zde tak sám, bez lásky, v níž bys mohl žít!“

Usmál se mírně a potřásl hlavou jako otec nad nápadem svého děcka a pravil dobrotivě: „Již jsi klesnul do svého dřívějšího stavu. Poznáváš nyní, že musíš ještě zůstat v životě vnějším? Jak dlouho je tomu, kdy jsem ti řekl, jak velká jest láska, která mne obklopuje – a ty se domníváš, že jsem tu osamocen a opuštěný? Jsem zde tak domovem v Tau, jako dítě u své matky. Myslíš to dobře, ale musíš se stát moudřejším, mnohem moudřejším! Jsem ti vděčný za tvůj cit; ale buď bez starosti o mne. Nezapomínej na svůj úkol a dbej mé rady. Věř, že to, co jsem ti naznačil, tobě prospěje. Žij blaze! Ve tvé loďce jest něco uloženo, co ti bude připomínati dny u mne prožité.“

Mlčky jsem se sklonil k jeho ruce a políbil ji. Zdálo se mi, že se zachvěla pohnutím; ale když jsem opět vzhlednul, byla jeho tvář dokonale klidná a jasná.

Vstoupil jsem do člunu, a veslař hnal jej hbitými rázy po tiché hladině. – Byl jsem již dosti vzdálen přístaviště, když narazil jsem nohou o nějaký předmět. Vzpomněl jsem si, že v člunu jest něco pro mne a zvednul jsem to. Bylo to dřevěná skříňka. Chvatně jsem odsunul víko – a v jemném svitu luny zastav se mystickou září divuplná soška „Kvan-Jin“, táž, před níž mi mudřec vysvětloval podstatu umění, a která byla jeho jediným hmotným pokladem.

Nevylíčitelný dojem vzbudil ve mně znovu pohled na tento vzácný, překrásný symbol božské moudrosti. A dech se mi zatajil při myšlence, že tato svatá věc mi byla darována.

Vyňal jsem bílý šátek a mával jím ku břehu. bych mudrci projevil svou vděčnost. – Stál nepohnutě, tváří ke mně. Čekal jsem toužebně na pokynutí, na znamení odpovědi, ale kmet setrval bez hnutí. – Hleděl za mnou? Díval se na moře? -

Zavřel jsem schránku a položil ji vedle sebe, jakoby to byla jeho láska, kterou jsem odnášel. Věděl jsem nyní, když mě dal tento drahocenný skvost, že byl jsem jemu milý, ale jeho nehybný klid byl pro mne příliš velký; rozesmutilo mne, že mi ještě jedenkrát na rozloučenou nepokynul.

Prostor mezi ostrovem a námi se šířil a vždy neurčitější jevila se postava mudrce na pobřeží; konečně zmizela mému zraku docela.

Zůstal tam, osamělý v přírodě, se svou dumavou duší, sám v nekonečnosti, bez lidské lásky kolem sebe, ale těsně u srdce velkého Taa.

Já vracel jsem se však do víru života a mezi lidi, své bratry a tvory sobě rovné, v jichž duších, bez výjimky, Tao žije, nesmrtelně a prvotně. Již kmitala se v dáli umělá světla přístavu; jich lesk vzrůstal, a stále silněji pronikal k nám z pevniny též hukotný ruch velkého města.

Tehdy pocítil jsem v sobě zvláštní sílu a poručil převozníkovi, aby vesloval rychleji. Byl jsem připraven.

Neprovázela mne vyšší podstata hlučnými třídami světského tržiště stejně jako tichými stezkami lesní samoty, v podzemí jako na moři? – Ve všem, všude je Tao, je láska, a celý svět jest velkou svatyní a mocně chráněn a moudře spravován jako pevný, dobrý dům.